

Asteekkien valloitus rivimiehen näkökulmasta

Bernal Díaz del Castillo: Uuden Espanjan valloituksen totuudenmukainen historia. Suomentanut Yrjö Liimatainen. SUVA 2014. 403 s. ISBN 978-952-93-4489-5.

Yrjö Liimatainen jatkaa Meksikon asteekkivaltakunnan espanjalaisvalloittajien kirjoittamien teosten suomentamista. Pari vuotta sitten ilmestynyt Hernán Cortésin kirjeiden käännös¹ saa nyt jatkoa Cortésin alaisuudessa taistelleen Bernal Díaz del Castillon muistelmilla. Tällä kerralla teos tulee markkinoille kääntäjän itse perustaman SUVA-kustantamon kautta. Massiivinen teos kertoo valloituksen vaiheista rivimiehen näkökulmasta. Yhdessä komentaja Cortésin kirjeiden kanssa se kuuluu aiheen tärkeimpiin alkuperäislähteisiin.

Vaikka alkuperäisen Díaz del Castillon teoksen keskiössä on vuosien 1519 ja 1521 ajalle sijoittunut asteekkivaltakunnan valloitus, se kattaa Cortésin kirjeitä ajal-

lisesti laajemman jakson Amerikan valloituksesta. Ensimmäiset luvut sisältävät selonteot kahdesta vuosina 1517 ja 1518 toteutetusta Meksikon alueelle suuntautuneesta löytöretkestä, joihin Díaz del Castillo Cortésista poiketen osallistui. Asteekkien valloituksen jälkeen Díaz del Castillo kirjoitti myöhemmistä valloituksista. Yhtenä niistä on Hondurasiin suuntautunut epäonnistunut retki, jonka seurauksena Cortés menetti Espanjan kuninkaalta saamansa Uuden Espanjan kuvernöörinviran. Lisäksi mukana on hajanaisia tietoja eri alueiden valloituksista, kuvauksia yksittäisistä rivimiehistä sekä tietoa Cortésin myöhemmistä elämänvaiheista. Kääntäjä Liimatainen on päättänyt lopettamaan käännöksen asteekkivaltakunnan valloitukseen. Kyseessä lienee teoksen luettavuuden vuoksi tehty karsinta, sillä ainakin suuri osa myöhemmistä luvuista tuntuu irrallisilta. Vastaavaa käytäntöä on harjoitettu useissa teoksen erikielissä painoksissa. Ratkaisu tosin antaa virheellisen käsityksen siitä, että asteekkien valtakunnan valloitus olisi merkinnyt koko Uuden Espanjan varakuningaskunnan valloitusta, mikä ei ole asianlaista. Valloitus jatkui lukuisilla varakuningaskuntaan kuuluneilla alueilla koko 1500-luvun ajan, paikoin jopa pidempäänkin.

Díaz del Castillon teos on ilmestynyt lukuisina eri painoksina jo vuosisatojen ajan. Liimataisen

käännös perustuu Pedro Rوبرeron vuonna 1960 ilmestyneeseen painokseen. Laajassa esipuheessa on mainittu teoksen kirjoittamisen ja julkaisemisen historia sekä toisistaan poikkeavat käsikirjoitukset. Díaz del Castillon teoksesta tiedetään nykyään kolme eri käsikirjoitusta. Vuonna 1632 julkaistu niin sanottu Remónin käsikirjoitukseen perustuva ensipainos oli käynyt läpi muokkauksia ja lisäyksiä, joissa käsikirjoituksen julkaisseet kirkonmiehet korostivat Cortésin joukossa olleiden pappien roolia valloituksessa. Díaz del Castillo säilytti itsellään yhden kopion kotonaan Guatemalassa. Siihen hän ja myöhemmin hänen poikansa tekivät muokkauksia. Kyseinen käsikirjoitus tunnetaan nykyään Guatemalan käsikirjoituksena. Lisäksi Espanjasta löydettiin kolmas käsikirjoitus vuonna 1932. Liimatainen ei ole maininnut mitään Guatemalan käsikirjoituksen muokkauksista tai kolmannesta käsikirjoituksesta. Ilmeisesti taustalla on se, että käännös on tehty Guatemalan käsikirjoitukseen perustuvasta Rوبرeron painoksesta, josta suomennoksen esipuhekin lienee peräisin.

Teoksen eri maissa julkaistut painokset perustuvat tavallisesti joko Remónin tai Guatemalan käsikirjoituksiin. Lisäksi jonkin verran on ilmestynyt kriittisiä painoksia, jotka perustuvat kaikkien kolmen käsikirjoituksen vertailuun. Johdannossa olisi ollut hyvä tutustua viimeksi mainittuihin painoksiin,

1. Hernán Cortés, *Kirjeitä kuninkaalle*. Suomentanut Yrjö Liimatainen. Into Kustannus 2013.

jotta lukija ymmärtäisi eri käsikirjoituksiin perustuvien käännösten eroavaisuudet. Paikoitellen eroavaisuudet ovat siinä määrin merkittäviä, että Cortésin miesten toimista Meksikossa saa ajoittain huomattavasti erilaisen kuvan.

Liimataisen mukaan Díaz del Castillo kritisoi teoksellaan Cortésin sihteerin ja kappalaisen Francisco López de Gómaran Meksikon valloituksesta kirjoittamaa historia-teosta. Díaz del Castillo syytti teoksessaan Gómaraa virheellisen tiedon jakamisesta sekä kaiken kunnian suomisesta Meksikon valloituksesta yksinomaan Cortésille. Díaz del Castillon mukaan hän halusi tuoda esille rivimiesten merkittävän panoksen valloituksen lopputulokseen. Tämä tulkinta on kyseenalaistettu viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi Rolena Adorno on osoittanut, että Díaz del Castillo itse asiassa vastusti teoksessaan eniten dominikaaninunkki Bartolomé de Las Casasia, joka oli omassa kirjallisessa tuotannossaan syyttänyt Cortésin joukkoa alkuperäisväestön raa'asta kohtelusta. Díaz del Castillo esitti nimittäin täysin Las Casasin versiosta poikkeavat kuvaukset kahdesta verilöylystä, jotka espanjalaiset panivat toimeen Cholulassa ja Tenochtitlánissa. Lisäksi on havaittu, että Díaz del Castillo seurasi omassa teoksessaan Gómaran teoksen sisältöä tarkasti ja muun muassa lainasi sisällön jaottelun luvuiksi suoraan häneltä. Siten nämä kaksi teosta tulisikin nähdä toisiaan täydentävinä eikä toisensa poissulkevinä kilpailevina historioteoksina.

Lukijalle olisi ollut suotavaa selvittää, mitä kirjoitusasua käännöksessä on käytetty paikkojen ja alkuperäiskansojen jäsenten nimien kohdalla. Liimatainen on päätenyt seuraamaan Díaz del Castillon käyttämiä nimiä, jotka ovat espanjalaisten käyttämiä väännöksiä alkuperäiskansojen kielen sanoista. Nämä poikkeavat sekä alkuperäisistä että nykyään vakiintuneista

nimistä. Teokseen ovat päätyneet Tlaxcalan päällikön nimen kirjoitusasu Xicotenga nahuatlankielisen Xicotencatlin sijaan sekä esipuheen maininta Cortésin Temixtitánissa päiväystä kirjeestä. Jälkimmäisen kohdalla kyseessä on väänös asteekkien pääkaupungin Tenochtitlánin nimestä, joka ei kuitenkaan vakiintunut pysyvään käyttöön. Lisäksi Cortésin aatelisarvo on käännetty Laakson markkiksi. Tätä lyhennettyä muotoa käytettiin yleisesti espanjankielisestä Marqués del Valle de Oaxaca -arvonimestä, joka viittaa eteläisessä Meksikossa sijaitsevaan Oaxacan laaksoon. Mukaan on jäänyt lisäksi joitakin suomen kielen kirjoitusvirheitä.

Kääntäjä on jättänyt 1500-luvun espanjalle ominaiset ylipitkät virkkeet ennalleen. Uskollisuus alkuperäistä kirjoitustyyliä kohtaan avaa lukijalle aikakauden kirjoitustyyliin, mutta samalla se syö luelämystä piinallisen pitkine, paikoin liki sivunmittaisine virkkeineen.

Yrjö Liimatainen on jälleen saatanut suomalaisen lukijakunnan ulottuville yhden Amerikan espanjalaisvalloituksen merkittävimmistä teoksista. Vastaavia suomennoksia löytyy harvoja, joten aiheesta kiinnostuneet joutuvat kääntymään vieraskielisten julkaisujen puoleen.

FM VESA-MATTI KARI
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Suurmiehistä rahvaannaisiin

Hanna-Maija Ketola, Juha Meriläinen, Sini Mikkola & Päivi Salmesvuori (toim.): Yksilö ja yhteisö kristinuskon historiassa. Suomen kirkkohistoriallinen seura 2014. 372 s. ISBN 978-952-5031-79-9.

Biografinen tutkimus on elänyt kuoistustaan koko 2000-luvun. Tutkimussuunta on moninaistunut ja Suomessa teema on ollut esillä niin monografioissa kuin artikkelikokoelmissa. Pelkästään viime vuosina SKS on julkaissut useita teoksia, jotka voidaan lukea biografisiksi tutkimuksiksi. Hyvinä esimerkkeinä tästä toimivat luonteeltaan sukupuolihistoriallinen *Biografinen elämä* -artikkelikokoelma ja Kristiina Kalleisen perinteisempi suku-biografia Nordenskiöld-suvusta.

Suurmiehistä rahvaannaisiin on Suomen kirkkohistoriallisen seuran artikkelikokoelma, jossa kirkkohistorian tutkijat antavat oman panoksensa biografian monimuotoiselle kentälle. Johdannossa Päivi Salmesvuori pyrkii selvittämään biografisen tutkimuksen suuntaviivoja ja sen kirkkohistoriallisia erityispiirteitä. Esimerkiksi Salmesvuoren mainitsema Jack Milesin teos *God: A Biography* nostattaa varmasti kulmakarvoja sekä teologisen yhteisön sisällä että sen ulkopuolella. Johdanto-osuuteen kirjan toimitus on poiminut mukaan myös Juha Sepon juhluuntoon perustuvan artikkelin, joka poikkeaa käsitteeltänsä ja sisällöltään kirjan muusta tyylistä. Syyt siihen avataan johdannossa kuitenkin hyvin.

Artikkelikokoelma tarjoaa paljon pohdittavaa myös yleisemmin historioitsijoille. Aate- ja kulttuurihistoriasta kiinnostuneille tarjotaan ajattelemisen aihetta artikkeleissa, jotka käsittelevät katsomuksen muotoutumisen tematiikkaa. Myös yhteisöön liittyvät kysymykset näyttävät tämän julkaisun perusteella olevan pitkälti samoja niin uskonnollisissa kuin maallissakin yhteisöissä: Kenestä kirjoitetaan ja miksi? Miten tarinallisuus ja tutkimus kohtaavat?

Kirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa pohditaan yksilön ja yhteisön tarinoiden rajoja Juha Meriläisen, Sini Mikkolan, Olli Viitaniemen ja Hanna Maijan

Ketolan artikkelien kautta. Heidän artikkeleissaan päähuomio on tiiviisti kiinni yksilön näkökulmassa. Juha Meriläisen artikkeli J. W. Eloheimosta näyttäytyi näistä mielenkiintoisimpana jo sen leikittelevän rakenteen vuoksi. Meriläisen analyysi totuuden metsästyksen hankaluudesta ja tutkimuksen tarinan kerronnallisesta luonteesta ovat hedelmällistä luettavaa tarinoiden ja henkilöhistorian tematiikasta kiinnostuneille.

Sini Mikkola käsittelee artikkeleissaan Martin Lutherin egodokumentteja ja sitä, kuinka niiden kautta voi analysoida yksilön ja yhteisön suhteita. Olli Viitaniemen niukoista lähteistä koottu mikrohistoriallinen elämäkerta opettajatar Selma Hypénin uskonnollisesta elämästä oli artikkelikokoelman helmi. Viitaniemi onnistuu saamaan vain muutamasta kertovasta lähteestä paljon irti sitoessaan ne ansiokkaasti ympäröivään historialliseen kontekstiin.

Hanna-Maija Ketolan temaattisesti, muttei sisältöä avaavalla tavalla otsikoitu artikkeli ”Yksilö osana instituutiota: Heiluttaako koira häntää vai häntä koiraa?” syvennyy tarkastelemaan Englannin kirkon ja ministeriöiden välistä suhdetta toisen maailmansodan aikana. Esimerkkitapauksessa kirkko ja tiedotusministeriön uskonto-osasto pohtivat, kuinka suhtautua Neuvostoliiton ortodoksiseen kirkkoon. Ketolan pohdinnat uskonnon ja politiikan keskinäisestä suhteesta toisen maailmansodan aikana olivat artikkelin terävintä antia.

Kirjan toisen osan kolme artikkelia kohdistavat katseen eliitin ulkopuolelle. Ajallisesti artikkelien aiheet sijoittuvat 1500- ja 1600-luvulle. Rosa-Marie Peaken kiinnostava artikkeli pureutuu ranskalaiseen Laupeudentyttäret-järjestykseen, joka koostui köyhistä maalaisnaisista. Peake analysoi roolimalliksi nousseesta Marguerite Naseusta kerrottuja tarinoita ja sitä, kuinka tietoisesti yhteisö ra-

kensi omaa julkisuuskuvansa. Päivi Räsänen-Schöderin artikkelin myötä pääsee tutustumaan saksalaiseen kastaja-pariskuntaan, joka joutui ongelmiin esivallan kanssa oman uskonsa vuoksi. Kirjan muiden artikkelien tavoin Räsänen-Schöder pyrkii etsimään vastauksia yksilöllisen uskonnollisuuden rajoihin ja mahdollisuuksiin. Osuuden päättää Paavo Alajan artikkeli, joka käsittelee sitä, miten tilattomien uskonnollisuutta kontrolloitiin Ahvenanmaalla 1600-luvun puolivälissä. Alaja pyrkii piirtämään kuvan yhteisön laidoilla ja sen ulkopuolella olevien karusta todellisuudesta. Alajan artikkelista tulee mieleen Seppo Aallon ansiokas väitöskirja *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina 1621–1700*.

Kirjan kolmannessa osassa paneudutaan yksilöön yhteisön ihanteiden peilinä. Tämän osuuden helmenä voi pitää Minna Ahokkaan artikkelia yksilön ja lukemisen historiasta. Ahokas analysoi oivaltavasti 1700-luvulla lukemisen kulttuurissa tapahtuneita muutoksia. Artikkeli poikkeaa kirjan muista artikkeleista myös pitkän aikajänteensä vuoksi. Metodinaan Ahokas käyttää mikroanalyysiä. Lähteiden niukuudesta johdettua Ahokas ei pääse kuitenkaan analysoimaan 1700-luvun lukokemusta kovin syvällisesti.

Kolmannen osan muissa artikkeleissa Leena Enqvist käsittelee yksilön roolia myöhäiskeskiaikaisessa birgittalaisluostarissa. Esko M. Laineen artikkeli herrnhutilaisten autobiografioista selvittää herrhutilaisen liikkeen autobiografista perinnettä ja sen käyttämistä tutkimuslähteenä. Laineen yksityiskohtainen lähdetilanteen selvitys jättää analyysin ohueksi. Artikkeli saattaa silti olla antoisaa luettavaa historia-alan opiskelijoille juuri siitä syystä, että se kertoo niin tarkasti lähteisiin liittyvistä käytännön haasteista. Kirjan päättää Jenni Kravun analyysi omasta tutkijan matkastaan piispa Eelis Gulinin

elämään. Krapu kertoo avoimesti prosessistaan ja tutkimuksen tekemisen ongelmista.

Kirja tarjoaa lukijoilleen pieniä kertomuksia ja analyysiä uskonnollisen maailman laajasta kentästä ja yhteisöjen moninaisuudesta. Erityisesti kirjan laajat ajalliset ja maantieteelliset ulottuvuudet ilahduttavat uteliasta lukijaa. Henkilöhistorian laajempi yhteiskunnallinen arvo on sen kyky muistuttaa lukijoita moninaisuudesta ja tämän tehtävän kyseinen artikkelikokoelma lunastaa. Kirja on hyvä väline tutkijoille, jotka joutuvat työssään pohtimaan henkilöhistoriallisen tutkimuksen kompastuskohtia. Kokoelman kielellisesti vahvat artikkelit tekevät siitä myös mukavaa luettavaa.

FM SAARA HILPINEN
HELSINGIN YLIOPISTO

”Kyll Raum o ain Raum”, seurakunta-historiassakin

Anu Lahtinen & Miia Ijäs (toim.): Risti ja lounatuuli. Rauman seurakunnan historia keskiajalta vuoteen 1640. SKS ja Rauman seurakunta 2015. 320 s., 77 kuvaa. ISBN 978-952-222-542-9.

Rauman seurakunnan toimesta julkaistua, kirkon ja seurakunnan historiaa käsittelevää teosta voidaan perustellusti arvostaa kulttuuritekonäkö. Kyseessä ei ole näet ”ainoastaan” kirkko- ja seurakuntahistoriaa käsittelevä julkaisu, vaan laajemmin myös Rauman kaupunkia ja sen ympäristöä tarkasteleva moni- ja poikkiteollinen tutkimus. *Risti ja lounatuuli* -teos ei ole ”päivänperhoseksi” kutsuttu julkaisu siinä mielessä, että se on

seitsemän vuoden huolellisen suunnittelun ja toteuttamisen lopputulos. Hanke polkaistiin käyntiin vuonna 2007. Se vauhdittui kolme vuotta myöhemmin, jolloin FT Anu Lahtinen rekrytoitiin johtamaan 14 hengen tutkijaryhmää ja kokoaamaan sen työn tulokset 320 sivua käsittäväksi kirjaksi.

Mainittuun tutkijaryhmään ovat kuuluneet TM ja VM Ville Niittyinen, FT Tuula Hockman, FT Marika Räsänen, FT Jaakko Tahkokallio, professori Kirsi Salonen, FT Katja Fält, FT Jesse Keskiäho, FM Maria Kallio, professori Kaisa Häkkinen, FM Tanja Toropainen, FT Jorma Hannikainen, FT Elinä Räsänen, FT Tuija Tuhkanen ja FM Reima Välimäki. Teoksessa on yhteensä 20 artikkelia, joista Tuula Hockman on kirjoittanut kuusi, Jaakko Tahkokallio ja Tuija Tuhkanen kaksi artikkelia ja muut 11 kirjoittajaa yhden. Toimittajat dosentti Anu Lahtinen ja FT Miia Ijäs ovat jäsentäneet heidän artikkelinsa kolmeen pääluokkaan. Ne käsittelevät keskiaikaa, reformaatioaikaa sekä sotien ja rakentamisen vuosia.

Risti ja lounatuuli -teoksen aloittaa Ville Niitysen kirjoittama esipuhe ”Keskiaikaisen kaupunkiseurakunnan historiaa tutkimassa”, jossa hän valottaa kirjan syntyhistoriaa ja tuo herkkupaloina esille muutamia uusia tutkimustuloksia ja tulkintoja. Tuula Hockman, Marika Räsänen, Jaakko Tahkokallio, Kirsi Salonen ja Katja Fält ovat kirjoittaneet keskiaikaa valottavat artikkelit. Hockman käsittelee kolmessa artikkelissaan Rauman seudun varhaishistoriaa, lähiympäristöä ja kaupungin perustamista, fransiskaaniakonventtia sekä molempien kirkkojen, Pyhän Ristin kirkon ja kaupunkikirkon syntyä ja olemusta osana kaupunkikuva. Marika Räsänen selvittää puolestaan Franciscus Assisilaista ja Tahkokallio fransiskaaniien sääntökuntaa ja sen tuloa Pohjoismaihin sekä fransiskaanista kirjakulttuuria Rauman näkökulmasta. Salonen valot-

taa taas kirkollista oikeuslaitosta ja sen yhteyttä Rooman kuuriaan ja Fält tuo edelleen esille Pyhän Ristin kirkon keskiaikaiset kirkkomalaukset.

Reformaatioaika-luvun artikkelien kirjoittajat ovat Hockman, Marika Kallio, Kaisa Häkkinen, Tanja Toropainen, Jorma Hannikainen ja Elinä Räsänen. Hockman tarkastelee reformaation toteutumista Raumalla, Keskiäho taas Rauman koulua ja muita kirkollisia kouluja Turun hiippakunnassa. Kallio, Häkkinen, Toropainen ja Hannikainen käsittelevät edelleen Westhin koodeksia kodikologian, liturgisen suomen kielen alkuvaiheiden ja laulujen näkökulmista. Luvun päättää Elinä Räsänen artikkeli, joka selvittää Pyhän Ristin kirkon puuveistoksia ja alttarikaappeja.

Hockman, Tuija Tuhkanen ja Reima Välimäki ovat kirjoittaneet artikkelit lukuun Sotien ja rakentamisen aikaa. Ensimmäinen artikkeli on Hockmanin käsialaa ja tarkastelee ajanjaksoa 1560–1640. Tuhkanen selvittää Pyhän Ristin kirkon epitafeja ja Pyhän Ristin saarnatuolia luterilaisen opin välittäjänä. Välimäki tuo esille seurakunnan aiempaa historiankirjoitusta. Luvun ja samalla koko kirjan viimeinen artikkeli on peräisin Hockmanin kynästä käsitellen fransiskaaniakonventin maaomaisuuden siirtymistä kruunulle ja Rauman seurakunnalle.

Lukijan näkökulmasta mainittu jako kolmeen ajanjaksoon on toimiva, mutta voi silti kysyä Elinä Räsänen keskiaikaisia alttarikaappeja ja veistoksia koskevan kirjoituksen paikkaa reformaatioaikaa käsittelevässä luvussa. Olisivatko toimittajat voineet sijoittaa sen keskiaika-lukuun, sillä Räsänen käsittelee myös keskiaikaisia alttarikaappeja? Lukija voi edelleen käydä mielessään keskustelua siitä, olisiko Reima Välimäen kirjoittama artikkeli Rauman historiankirjoituksen historiasta voinut olla nykyistä sijoitustaan (toiseksi viimeinen kirjoitus) aiemmin, sillä hänen esittele-

missään tutkimuksissa käsitellään myös keskiaikaa.

Kaikkien artikkelien viitteet (45 sivua) sekä lähteet ja kirjallisuus (20 sivua) on sijoitettu teoksen loppuun, mikä ratkaisu ei ole lukijan kannalta paras mahdollinen. Vaikka lähteiden ja käytetyn kirjallisuuden määrä on hyvä, lukija voi aina problematisoida joidenkin lähteiden ja tutkimusten puuttumista joukosta. Kirjassa olevat liitteet selventävät tekstiä, tästä erinomainen esimerkki on luettelo jesuiittakollegioihin Suomesta 1500-luvulla lähteneistä henkilöistä. Sinänsä asianmukaisen henkilöhakemiston lisäksi teoksessa olisi voinut olla myös paikannimi- ja yhteisöhakemisto. Markus Itkonen on taittanut onnistuneesti kirjan kuvineen. Kuvamateriaali on kuitenkin laadultaan paikoin epätasaista, mikä ei ole taittajan vika.

Risti ja lounatuuli on kokonaisuudessaan aiheitaan monipuolisesti valottava. Artikkelin kirjoittajat ovat tutkineet monia erityiskysymyksiä ja tuoneet esille uusia tietoja ja tulkintoja. Esimerkkejä niistä ovat Tuula Hockmanin kriittinen analyysi ja siihen perustuva täsmennys vuoden 1442 perustamiskirjeen ajoitukseen, Marika Räsänen kokoama selonteko Pyhästä Franciscuksesta ja hänen kulttinsa muodostumisesta sekä Jaakko Tahkokallion esitys fransiskaaniien kirjallisuudesta Raumalla. Kirsi Salosen kansainvälinen näkökulma Raumaa koskevaan tutkimukseen on uutta suomalaisessa seurakuntahistorian kirjoittamisessa. Katja Fältin artikkelin ansio on teeman huolellisessa ja yksityiskohtaisessa käsittelyssä ja Jesse Keskiähön meriitti taas tiiviin ja monipuolisen kuvan luomisessa Turun hiippakunnan koululaitoksesta keski- ja reformaatioajalla. Maria Kallio, Kaisa Häkkinen, Tanja Toropainen ja Jorma Hannikainen kokoavat hyvin yhteen viimeisten kymmenen vuoden aikana Westhin koodeksiin kohdistuneen tutkimuksen

tuloksia. Elina Räsänen tarkastelee myös uusimman tutkimuksen valossa aihettaan ja Tuija Tuhkanen puolestaan monipuolisesti muistotauluja ja saarnatuolia. Reima Välimäen artikkeli Rauman seurakuntahistorian historiankirjoituksesta on myös ansiokas.

Teos on kuitenkin paikoitellen jonkin verran hajanainen. Lukija kiinnittää huomiota siihen, että esimerkiksi Pyhän Ristin kirkon veistoksia, maalauksia ja muita interiööriin kuuluvia esineitä tarkastellaan kolmessa eri artikkelissa. Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että Katja Fältin, Elina Räsänen ja Tuija Tuhkasan kirjoitukset ovat sinänsä ansiokkaita. Toiseksi lukija panee merkille, että kirjassa on samasta asiasta erilaisia tulkintoja. Hockman ja Fält esittävät (s. 13–14, 44 ja 85) aikaisempaan tutkimukseen vedoten, että fransiskaamisen konventin kirkon vihkiminen lienee liittynyt Turun piispan vierailuun kaupungissa. Tahkokallio ja Salonen tuovat kuitenkin toisaalla (s. 55, 66) esille sen, että Turun piispa ei voinut määrätä fransiskaanikonventissa eikä suorittaa siellä piispantarkastuksia. Kokonaisuuden vuoksi olisi ollut hyvä, että tätä asiaa olisi pohdittu linkittämällä artikkelit nykyistä paremmin yhteen.

Risti ja lounatuuli on kuitenkin erinomainen osoitus siitä, että suomalainen paikallis- ja seurakuntahistorian tutkimus on löytämässä uusia uria. Suomessa on paljon kyvykkäitä nuoria ja keskiikäisiä keskiajan ja uuden ajan tutkijoita, jotka kykenevät ennakkoluulottomasti tarkastelemaan ”uusien silmin” aikaisempien sukupolvien itsestään selvyyskinä pitämiä, kansallisromantiikan ”silmälasiensa läpi nähtyjä totuuksia”. Tämä on erittäin hyvä asia. Se osoittaa todeksi vanhan sanonnan ”tiede korjaa itse itseään”.

PROFESSORI JYRKI KNUUTILA
HELSINGIN YLIOPISTO

Viinanhuuruissa vuosisadasta toiseen?

Kustaa H. J. Vilkuna: Juomareiden valtakunta. Suomalaisen känni ja kulttuuri 1500–1850. Teos 2015. 631 s. ISBN 978-951-851-628-9.

Kiinnostus suomalaiseen uuden ajan alun alkoholikulttuuriin heräsi 1800-luvun loppupuolella ja vahvistui kieltolain aikana. Uno Tuomisen, Väinö Voionmaan ja Viljo Hytösen klassikoissa etenkin 1600-luku sai maineen viinanhuuruisena vuosisatana, jolloin paloviina vaikiinnutti asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Sota-ajan jälkeen alkoholitutkimuksen painopiste siirtyi nykyaikaan ja sosiologiaan. Vuosituhannen lopulla uudet historiantutkimuksen suuntaukset toivat puolestaan mukanaan uusia tutkimusasetelmia, joissa viranomaisten valitusta alkoholinkäytöstä ei automaattisesti nähty todisteena hillittömästä juopottelusta eikä kaikkea juomista nähty ongelmana. Suomessa uutta tutkimussuuntausta on sovellettu lähinnä raittiusliikkeen ja kieltolain tutkimuksessa. Uuden ajan alun juomistapauksia on käsitelty paikallishistorioiden ja rikollisuuden historian osana, mutta omaksi tutkimuskohteekseen niitä ei ole juuri nostettu. Tätä aukkoa Kustaa H. J. Vilkuna on paikannut jo aiemmissa tutkimuksissaan, ja nyt pitkän työn tulos on koottu yksiin kansiin.

Juomareiden valtakunta: Suomalaisen känni ja kulttuuri 1500–1850 on suunnattu sekä innostuneelle harrastajalle että tutkijalle, joka haluaa saada selville, mihin kaikkeen alkoholi on uuden ajan alussa liittynyt. Teoksen pohjana on yli kahdenkymmenen vuoden aikana kerätty aineisto, johon kuu-

luu tuomiokirjoja, tullitilejä, kirkollista materiaalia, matkakertomuksia, virsiä, runoja, kuninkaallisia kirjeitä ja konsistorin pöytäkirjoja. Juomareiden valtakunta on aineistolähtöinen tutkimus, jonka tulkinnallinen kehys lepää uusien historioiden varassa. Se lähestyy aihetta kysymällä, miksi uuden ajan alussa juotiin ja, miksi juomista haluttiin rajoittaa niin kruunun kuin kirkon taholta.

Vilkuna pyrkii teoksessaan esittelemään alkoholinkäyttöä kattavasti kaikissa kansankerroksissa koko Suomen alueella yli kolmensadan vuoden ajalta. Teos on jaettu 19 lukuun, joissa käsitellään juomista maaseudulla, kaupungissa, kirkossa, kärjällä ja kotona sekä sukupuolen, säädyn ja iän vaikutusta alkoholinkäyttöön. Oman lukunsa saavat myös erilaiset alkoholijuomat, joista on vielä erikseen luettelo kirjan lopussa, sekä juoma-astiat ja alkoholilainsäädäntö. Jo nimensä mukaisesti kirjassa käsitellään pääosin alkoholin viihdekäyttöä, ja Vilkuna sivuaa vain pikaisesti alkoholijuomien roolia magiassa ja lääketieteessä.

Näin kattavaa tutkimusta on vaikea esittää lyhyesti, ja kirjassa onkin yli kuusisataa sivua. Pieni tiivistäminen olisi kuitenkin ollut paikallaan. Pitkän kirjoitusprosessin myötä lukuihin on jäänyt toistoa, ja välillä lukijan on vaikea pysyä kärryllä siitä, mistä ajasta ja paikasta puhutaan. Alkoholikulttuuri on luonteeltaan hitaasti muuttuvaa, mutta näitä kolmensadan vuoden aikana tapahtuneita hitaita muutoksia olisi voinut nostaa paremmin esille. Teoksessa ei käsitellä esimerkiksi paloviinan käytön yleistymistä tai syitä sille, miksi juopottelu kriminalisoitiin vuonna 1733.

Juomareiden valtakunta on kirjoitettu laajaa lukijakuntaa ajatellen, mistä kertovat teoreettiset yksinkertaistukset, lukuisat esimerkiksi alkuperäislähteistä ja värikäs kieli.

Kirjallisuusluettelosta löytyvät alan tärkeimmät koti- ja ulkomaiset teokset, mutta analyttisyys on kenties liiaksikin häivytetty taustalle. Akateeminen lukija jää kaipaamaan tarkempia lukuja, taulukoita ja esitelyjen oikeustapausten analysointia, vaikka tietää löytävänsä ne Vilkkunan aiemmista tutkimuksista. Nyt, kun juopumustapauksia ja tappeluita tuodaan eteen kuin liukuhihnalla, syntyy helposti mieluukuva, ettei uuden ajan alun suomalaisella ollut muuta tekemistä kuin ryyppätä ja rellestä.

Vilkkunan käyttämän aineiston laajuudesta ja monipuolisuudesta huolimatta siinä on monia rajoituksia, ja nämä tutkija ottaa itsekin huomioon. Päälähteeksi valituissa tuomiokirjoissa näkyvät vain alkoholinkäytön haitat: hyvässä hengessä vietettyjä iltoja ei ole kirjattu ylös, koska mitään rikosta ei tapahtunut eikä kukaan ilmiantanut toista juopottelusta. Normatiivisessa aineistossa ei tuoda esille myöskään yhdessä juomisen positiivisia vaikutuksia, vaan luonteensa mukaisesti asetukset keskittyvät rajoittamaan, saarnat paheksumaan ja varoittamaan. Naisten alkoholinkäyttö puuttuu aikakauden lähteistä lähes täysin. Tuomiokirjoissa naisen rooli on yleensä alkoholijuomien valmistajana tai myyjänä. Naisten alkoholinkäyttö oli lähimpiin miesten vastuulla, ja esivallan täytyi puuttua siihen vain silloin, kun isännän kontrolli ei ollut riittävä.

Aiheeseen perehtymätön lukija voi helposti saada mielikuvan, että kirjassa kuvattu juopottelu oli erityisen tyypillistä suomalaisille. Näin ei kuitenkaan ollut. Aina silloin tällöin Vilkkuna muistaa huomauttaa lukijalle, että alkoholi on muissakin ihmisyyhteisöissä kuulunut juhlaan, eikä suomalaisten juominen ole mitenkään poikkeuksellista. Tätä on kuitenkin vaikea pitää mielessä kirjan lukiessa. Suomalaisten alkoholinkulutus on aina ollut eurooppalaista keskitasoa tai sen alle, ai-

nakin silloin kun kulutuksesta on olemassa edes jonkinlaisia tietoja. Juomiseen liittyvät ongelmat ovat olleet uuden ajan alussa pääosin samat ympäri Eurooppaa: juhlissa ja tavernassa syntyneet tappelut sekä kaupungin kaduilla rellestäneet humalaiset.

Juomareiden valtakunta on katava ja monipuolinen yleisesitys alkoholinkäytöstä uuden ajan alun Suomessa. Vilkkuna löytää juomiselle myös positiivisia merkityksiä ja saa lukijan ymmärtämään, miksi alkoholia käytettiin kirkon ja kruunun rajoittamispyrkimyksistä huolimatta. Osaltaan teos kuitenkin pitää yllä vanhaa myyttiä suomalaisten hillittömästä juopottelusta, mikä näkyy jo teoksen nimessä. Julkisuudessa teoksesta on nostettu esille lähinnä kirkko- ja kärjähumala, mikä vahvistaa näitä vanhoja myyttejä. Kun tutkija kirjoittaa aiheesta, johon sisältyy paljon historiallista painolastia, olisi tärkeää tuoda vielä selvemmin esille uuden historian tutkimuksen näkökulma ja rajoittaa vanhojen myytien leviämistä.

FM JENNI LARES
TAMPEREEN YLIOPISTO

Hovioikeuden varhaista historiaa

Mia Korpiola, Marko Lamberg, Anu Lahtinen, Elsa Trolle Önerfors, Per Nilsén, Heikki Pihlajamäki, Jussi Sallila, Marianne Vasara-Aaltonen, Martin Sunnqvist & Kjell Å. Modéer (toim.): *The Svea Court of Appeal in the Early Modern Period. Historical Reinterpretations and New Perspectives. Rättshistoriska studier 26, Institutet för Rättshistorisk Forskning 2014. 445 s. ISBN 978-91-86645-08-3.*

Svean hovioikeuden nelisatavuotista taivalta juhlistavassa artikkelikokoelmassa tarkastellaan Ruotsin ensimmäisen hovioikeuden varhaisinta historiaa. Mia Korpiolan ja muiden kirjoittajien toimittaman teoksen artikkelit valottavat hovioikeuden toimintaa ja merkitystä erityisesti sen alkuvaiheessa, pääosin 1600-luvulla.

Svean hovioikeuden varhaisvaiheita on tutkittu oikeushistorian saralla verrattain paljonkin – tärkeimpinä voidaan pitää teoksen kirjoittajien tutkimusten lisäksi Sture Petrénin, Stig Strömholmin ja Stig Jägerskiöldin töitä ja heidän tuottamia Svean hovioikeuden juhluvuosien aikaisempia kirjoja. Artikkelikokoelma kuitenkin osoittaa, että sarkaa riittää ja säilyneestä aineistosta voidaan paitsi tuottaa uutta ja oleellista tietoa myös tehdä uusia tulkintoja Svean hovioikeuden toiminnasta ja merkityksestä. Verrattuna vuonna 1964 ilmestyneeseen 350-vuotisjuhlakirjaan sekä vuonna 1989 ilmestyneeseen 375-vuotisjuhlakirjaan näkökulmat ja lähestymistavat ovat muuttuneet; oikeushistoriaa tehdään tänä päivänä hyvin eri tavoin. Suurmieskeskeisyydestä ja rakenteiden ja lainsäädännön esitelystä on siirrytty toiminta- ja toimijakeskeiseen näkökulmaan, ja kansainvälinen vertailu sekä lähteiden syvälinen kontekstuaalisointi ovat enemmän esillä.

Teos ei toista perustietoja Svean hovioikeudesta organisaationa ja sen toimintaa ohjaavista normeista, henkilöstön hierarkiasta ja toimenkuvista tai hovioikeuden arkiston säilyneistä aineistoista, joista kiinnostunut voi kääntyä esimerkiksi aiempien juhlakirjojen puoleen. Sen sijaan Svean hovioikeutta lähestytään artikkeleissa konkreettisemmin oikeusistujen toiminnan kautta ja vertailevasti. Osa artikkeleista tarkastelee Svean hovioikeuden toimintaa ja merkitystä valtakunnan johtavana oikeusistujena ja uuden oikeuskäytännön

ja lainsäädännön muodostumisen kannalta erityyppisten tapausten käsittelyn kautta (Anu Lahtinen: aateliston perintöriidat, Elsa Trolle Önerfors: aateliston siviili- ja rikosasiat, Per Nilsén: kuninkaan ja valtaneuvoston herjausrikokset, Jussi Sallila: konkurssit), ja osa lähestyy hovioikeuden merkitystä ja vaikutuksia kontekstoinnin ja vertailun kautta (Mia Korpiola: Svean hovioikeuden perustaminen ja aseman muotoutuminen, Marko Lamberg: Svean hovioikeuden ja Tukholman raastuvanoikeuden vuorovaikutus, Heikki Pihlajamäki: Svean ja Tarton hovioikeuksien vertailu).

Teosta kehystävät Mia Korpiolan ja Kjell Å. Modéerin kirjoittamat, taustoittavat ja yhteen vetävät alku- ja loppuluvut. Korpiolan johdanto esittelee taustaksi Ruotsin keskiaikaisen oikeusjärjestelmän ja uuden portaan eli hovioikeuden luomisen ja asettumisen sen osaksi. Samalla tarkastellaan aiempia tulkintoja hovioikeudesta niin sanotun oikeudellisen vallankumouksen toteuttamisen välineenä. Korpiola osoittaa, kuinka ensimmäisen hovioikeuden perustaminen vuonna 1614 oli pitkällisen kehityksen ja yritysten tulos ja haastaa tulkintoja siitä, että akuutti oikeudenhoitoon liittyvä kriisi johti ratkaisuun. Seuraava artikkeli jatkaa johdannon jäljillä; Korpiola yhdistää vakuuttavasti Svean hovioikeuden perustamisen ja aseman muotoutumisen vuosisadan alun sodankäynnin aiheuttamiin sisäpoliittisiin ja taloudellisiin haasteisiin. Vaikka tarkoituksena oli aluksi seurata eurooppalaisia malleja, Svean hovioikeus haki pitkään asemaansa toimien välillä ylimpänä oikeusasteena kuninkaan sijaisena ja välillä väliportaana. Teoksen avaavat tekstit päivittävät selkeästi tulkin-taa Svean hovioikeuden perustamisen taustasta ja syistä.

Myös Marko Lambergin Svean hovioikeuden ja Tukholman raastuvanoikeuden suhteita ja yhteis-

työtä tarkasteleva artikkeli keskittyy hovioikeuden varhaisvuosiin. Artikkelin on teoksessa ainoa, joka liittyy varsin vähän tutkittuun aiheeseen, eli hovioikeuksien toiminnan merkitykseen ja vaikutukseen alioikeuksien toiminnalle. Pääkaupungissa sijainneet oikeusistuimet olivat paljon tekemisissä keskenään ja hovioikeuden perustaminen merkitsi ennen kaikkea Tukholman porvariseliitin aseman heikentymistä.

Anu Lahtisen ja Elsa Trolle Önerforsin artikkelit keskittyvät Svean hovioikeuden toimintaan aateliston siviili- ja rikosasioiden hoidossa. Lahtisen tapaustutkimukset kärjistyneistä perintöriidoista osoittavat, kuinka aktiivisesti, taktisesti ja pitkällisestikin aatelisto saattoi ajaa etujaan oikeusteitse. Trolle Önerfors puolestaan tarkastelee aateliston oikeudellisia privilegioita ja oikeustapauksia määrällisesti Svean hovioikeudessa 1600-luvun jälkipuoliskolla. Artikkelin kaipaisi lisäkeskustelua lähdeaineiston edustavuudesta, sillä erityisesti rikosasioiden osuus näyttää olleen merkittävän pieni. Trolle Önerfors nostaa esille aateliston parissa yleistyneen testamenttien käytön oikeudellisina asiakirjoina, ja osoittaa, kuinka Svean hovioikeuden linjaukset vaikuttivat selvästi myöhemmin tehtyyn testamenttien käyttöä säädeleeseen lainsäädäntöön.

Myös Per Nilsénin ja Jussi Sallilan artikkeleissa tuodaan esiin Svean hovioikeuden rooli lainsäädännön kehittämisessä. Hovioikeuden oikeuskäytännöistä majesteetin herjaamiseen liittyvien rikosten ja konkurssien käsittelyssä ja tuomitsemisessa tuli esimerkkejä ja myöhemmin valtakunnan normeja. Lyhyessä katsauksessa majesteetin herjaamiseen liittyvään lainsäädäntöön ja ennakkotapauksiin Nilsén esittää monia jatkotutkimuksen aiheita ja tutkimuksen aukkoja; on helppo yhtyä tarpeeseen hovioikeuden rikostapausten

käsittelyä ja oikeuskäytäntöjä koskevalle tutkimukselle, joka on jäänyt vähemmälle huomiolle. Artikkelissaan Ruotsin konkurssilainsäädännön kehityksestä ja sen kehittämisestä Svean hovioikeudessa Sallila uudelleenarvioi Jägerskiöldin aiempia tulkintoja lain ulkomaisista, erityisesti roomalaisen oikeuden vaikutteista. Ruotsin konkurssilainsäädännön ainutlaatuisuuden piirteiden ja muutoksien tarkastelu sekä Ruotsin taloudellispoliittisessa että kansainvälisessä kontekstissa paljastaa, kuinka sekä ulkomaiset vaikutteet että valtakunnan tarpeet vaikuttivat lain kehittämiseen.

Heikki Pihlajamäen Svean hovioikeuden ja vuonna 1632 perustetun Tarton hovioikeuden toimintaa vertaileva artikkeli tarjoaa paljon uutta tietoa paitsi emohovioikeuden, Svean hovioikeuden erityisyydestä ja erityisemasta myös valotetun Liivinmaan oikeusasioita hoitavan Tarton hovioikeuden ominaisuudesta. Tarton hovioikeuden toimintaan vaikutti paikallinen, selvästi oppineempi, eurooppalaisempi ja feodaalisempi oikeuskulttuuri. Ruotsin hovioikeuksien toisistaan poikkeavia oikeuskäytäntöjä on havaittu myös aiemmissa, tosin harvalukuisissa vertailevissa tutkimuksissa.

Marianne Vasara-Aaltonen käsittelee artikkelissaan Svean hovioikeuden kehitystä sen perustamisesta vuoteen 1809 asti sen tärkeimpien toimijoiden, hovioikeuden tuomarien koulutustaustojen ja urien kautta. Svean hovioikeus oli jatkuvasti valtakunnan lainoppineiden keskus, ja tuomarien koulutuksia ja aikaisempia uria tarkasteltaessa oikeusammattilaisten hallitsema selkeästi jo 1700-luvulle tultaessa. Vasara-Aaltonen tulkin-tat tuomarien kasvaneen koulutus- ja kokemustason selityksistä ja ammattimaistumisen määritelmän ja tunnusmerkien problematisointi ovat erityisen kiinnostavia. Martin Sunnqvistin artikkeli Svean

hoviouikeuden sinettien ikonografiasta ei jää teoksen kokonaisuudesta irralliseksi, sillä sinettien kuvaston ja aseteluiden merkityksiä tarkasteltaessa käydään keskustelua Svean hoviouikeuden identiteettistä ja sen aseman kehityksestä erityisesti suhteessa kuninkaan tuomiovaltaan.

Teos paljastaa Svean hoviouikeuden ratkaisevan merkityksen uuden ajan alun lainsäädännön ja oikeuskäytäntöjen muotoutumisessa. Artikkelikokoelma on tärkeä päivitys aiempiin tulkintoihin ja selityksiin Ruotsin ensimmäisen hoviouikeuden perustamisesta, erityisyydestä ja erityisasemasta, sillä useimpia artikkeleita leimaava vertaileva ote ja kansainvälinen kontekstointi tarjoavat onnistuneesti tuoreita ja hedelmällisiä näkökulmia aiheeseen. Samalla ansiokas juhlakirja avaa suuntia lisätutkimukselle.

FT RIIKKA MIETTINEN
TAMPEREEN YLIOPISTO

Muuan luku eurooppalaisesta ja italialaisesta kulttuurihistoriasta

Lucia Tonini (toim.): I Demidov fra Russia e Italia. Gusto e prestigio di una grande famiglia in Europa dal XVIII al XX secolo. Leo S. Olschi 2013. 320 s. ISBN 978 88 222 6293 6.

Nimensä mukaisesti artikkelikokoelma *I Demidov fra Russia e Italia: Gusto e prestigio di una grande famiglia in Europa dal XVIII al XX secolo* (Demidovit Venäjältä Italiaan. Erään suuren suvun esteettinen maku ja merkitys Euroo-

passa 1700-luvulta 1900-luvulle) käsittelee monipuolisesti venäläisen mahtisuvun toimintaa Euroopassa 1700-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Johdannossa Firenzen kunnanjohtaja Andrea Barducci kertoo, että teos on ilmestynyt vuonna 2013 yhtä aikaa sekä venäjäksi että italiaksi, ja että venäjänkielisen version on toimittanut Kansainvälisen Demidov säätiön pääsihteeri Nina Demidova. Italiankielisen version on julkaissut arvostettu firenzeläinen tiedekustantamo Leo S. Olschki. Teos perustuu vuonna 2009 aiheesta järjestetyn seminaarin esitelmiin. Kansainvälisen seminaarin järjestämiseen osallistui useita eri italialaisia ja venäläisiä instituutioita, kuten Firenzen kaupunki ja eri firenzeläisiä museoita, Kansainvälinen Demidov säätiö sekä Moskovasta että Lontoosta, Tretjakovin galleria, Eremitaasi-museo ja Venäjän valtion museo. Teos on jatkoa Demidoveista aikaisemmin julkaistuille kolmelle italiantalialaiselle artikkelikokoelmalle, joilla valotetaan suvun merkitystä italialaisvenäläisissä kulttuurisuhteissa. Vuonna 2013 julkaistu teos myös osaltaan juhlistaa Anatoli Demidovin syntymän 200-vuotismuistovuotta.

I Demidov fra Russia e Italia käsittelee yli 20 eri tieteenaloja edustavaa artikkelia. Kansainvälinen kirjoittajakunta koostuu ensisijaisesti venäläisistä ja italialaisista tutkijoista, mutta mukana on myös suomalaisen Tryggve Gestrinin artikkeli. Demidov-suvun kautta teos pureutuu kulttuuristen mallien siirtymiseen Venäjältä Länsi-Eurooppaan ja päinvastoin kahden vuosisadan ajan. Demidovien esteettinen maku, heidän sisustuksensa, palatsinsa sekä muut rakennukset yhdessä heidän rikkaiden taidekokoelmiensa kanssa auttavat ymmärtämään ajan aristokratian mieltymyksiä. Useat artikkelit perustuvat julkaisemattomaan arkistomateriaaliin, jota vasta viime aikoina on ryhdytty tutkimaan.

Mahtavan Demidov-suvun menestystarina alkoi 1600-luvun lopulla, kun suvun kantaisä Nikita Demiditš Antufieev (1656–1725) perusti tuottoisan rautavalimon Uralille. Itse asiassa Venäjän koko kaivostoiminta on Demidovien alulle panemaa. Seuraavan kahden vuosisadan ajan Demidovien tehtaatt tuottivat suuren osan Venäjän valtion raudasta ja teräksestä. Artikkelissaan "Le imprese Demidov e i loro proprietari nel XIX secolo" (Demidovien yritykset ja niiden omistajat 1800-luvulla) Tryggve Gestrin paneutuu perusteellisesti Demidovien liiketoimintaan 1800-luvulla, johon liittyvää lähdemateriaali löytyy myös Suomen valtionarkistosta. Demidovin liiketoiminnassa merkittävä rooli oli myös Aurora Karamzinilla (o.s. Stjernvall) joka meni Helsingissä naimisiin Pavel (Paul) Nikolaievitš Demidovin kanssa vuonna 1836. Demidovit perustivat 1800-luvulla Uralille myös malakiittikaivoksen. Ljudmila Budrina esittää artikkelissaan, kuinka vuoden 1851 Lontoon maailmannäyttelyn Venäjän paviljongissa oli esillä useita Demidovien valmistamia malakiittiesineitä. Nämä osaltaan loivat 1800-luvun sisustuksen tyyliisuuntaa.

Poikkeuksellisen varakkaat Demidovit ovat huomattavalla tavalla vaikuttaneet eurooppalaisessa ja erityisesti venäläisessä tiede- ja kulttuurielämässä. Pavel Grigorievitš Demidov (1738–1821) oli muun muassa Carl von Linnén ystävä ja perusti Jaroslaviin lukion, joka on nykyisen Jaroslavl'n Demidov-yliopiston edeltäjä, Moskovon yliopistoon luonnontieteiden historian oppituolin ja Venäjän kirjallisuuden vuotuisen palkinnon. Vuonna 1831 Pavel (Paul) Nikolaievitš Demidov perusti nimeään kantavan tiedepalkinnon, jonka luovutti silloinen Pietarin Tiedeakatemia. Mainittakoon, että kirjallisuuden ja tieteellisen kirjoittamisen Demidov-palkintoa jaettiin vuoteen 1865 asti, ja vuonna 1993

sitä on alettu jakamaan uudestaan eräänlaisena Nobel-palkinnon venäläisenä vastineena. Myös suomalainen J. J. Nervander on saanut tämän palkinnon.

Pavelin veli Anatoli Nikolaievitš Demidov (1813–1870) puolestaan oli erityisen innostunut nykytaiteesta ja hän perusti Taideakatemian taidepalkinnon vuonna 1837. Grigori Goldovskin artikkeli käsittelee seikkaperäisesti palkintoa, jota koskaan ei kuitenkaan myönnetty kilpailevien teosten heikon taiteellisen tason vuoksi. Taidepalkinnon epäonnistuminen ei missään määrin lannistanut Anatolia, joka seuraavaksi ryhtyi järjestämään samaisen Taideakatemian kanssa aikanaan sangen avantgardistista vankila-arkkitehtuurin palkintoa. Myös tämä aloite epäonnistui akatemian kielteisen suhtautumisen vuoksi. Kuten Goldovski kirjoittaa, aloitteet eivät pelkästään kuvasta Anatolin luovuutta ja taiteellista innostusta. Ne kertovat myös osaltaan keisarillisen hovin vallasta, jonka kielteiseen suhtautumiseen Anatolin aloitteet viime kädessä kariutuivat.

Nikolai Nikititš ja hänen jälkeläisensä olivat niin kutsuttuja ”eurooppalaisia venäläisiä”, jotka toivat Venäjän taiteisiin ja kulttuuriin länsimaisia vaikutteita. Jo 1700-luvun lopulla veljekset Pavel (Paul) ja Pjotr Grigorievitš Demidov matkasivat Italiaan. Heidän ranskankielisiä matkapäiväkirjojaan säilytetään Pietarin Tiedeakatemian kirjastossa, ja ne on julkaistu teoksessa Anastasija Tšerkasovan toimittamina. Yhtä merkittävä oli Nikita Demidovin hieman myöhemmin, yli 2 vuotta kestänyt Euroopan-kiertue. Matkan päätyttyä vuonna 1773 Nikita julkaisi matkapäiväkirjansa, joita Elena Pirogova käsittelee artikkelissaan.

Nikitan pojan Nikolai Nikititš Demidovin (1773–1828) tie vei lopullisesti Italiaan. Nikolai Demidov oli innostunut antiikista, ja kuten Tatjana Musatova toteaa, hän oli en-

simmäinen venäläinen, joka rahoitti Roomassa antiikin kaivauksia (s. 257). Vuonna 1819 hänestä tuli Venäjän lähettiläs Toscanan suuriruhtinaskuntaan. Nikolai rakensi Toscanaan kouluja, sairaaloita ja muita hyväntekeväisyyslaitoksia. Toscanan suuriruhtinaan Leopold II asetuksella Nikolai Demidovista tuli vuonna 1827 San Donaton kreivi kiitokseksi siitä työstä, mitä hän ruhtinaskunnan hyväksi oli tehnyt. Nikolai myös osti katoliselta kirkolta Firenzen pohjoispuolella sijaitsevan San Donato in Polverosan luostarin ja 42 hehtaaria maata ja ryhtyi vuonna 1827 muuttamaan luostaria palatsikseen. Nytemin osittain tuhoutunut Villa San Donato valmistui Nikolain kuoleman jälkeen vuonna 1831.

Svetlana Klats käsittelee artikkelissaan Nižni Tagilin museosta viime aikoina löytyneitä piirustuksia Villa San Donaton arkkitehtuurista ja sisustuksesta. Nämä piirustukset täydentävät kuvaa palatsista ja sen suunnittelun eri vaiheista. Kuten Maria Luisa Doderon artikkelissaan kirjoittaa, palatsin huoneet olivat loisteliaasti sisustetut. Lisäksi siellä oli teatteri Nikolain omaa teatteriryhmää varten. 14 huonetta käsittävä taidegalleria puolestaan oli omistettu Nikolain taidekokoelmalle, joka oli aikoinaan yksi maailman loisteliaimmista. Myös tästä syystä kokoelmaa siirrettiin San Donatosta Pietariin, Pariisiin ja Moskovaan. Se kattoi flaamilaisia ja italialaisia mestariteoksia, koriste-esineitä sekä muun muassa antiikin Kreikan ja Rooman patsaita. Kuten Lucia Tonini kokoelmaa käsittelevässä artikkelissaan toteaa, suurin osa teoksista myytiin valitettavasti Nikolain kuoleman jälkeen vuonna 1828. Kokoelmasta jäi kuitenkin jäljelle muun muassa monumentaalikoossa olevat muotokuvat Nikolaista ja hänen vaimostaan Elisabetista (o.s. Stroganoff), joita säilytetään Nižni Tagilin museossa.

Artikkelikokoelma *I Demidov fra Russia e Italia* on mielenkiintoinen

katsaus 1800-luvun aristokraattiin maailmaan. Huolellisesti laaditut ja monipuoliseen lähdemateriaaliin perustuvat artikkelit ovat miellyttävää luettavaa. Teos on eittämättä hyödyllinen kaikille Venäjän historiasta, 1800-luvun kulttuurista ja italialaisvenäläisistä kulttuurisuhteista kiinnostuneille tutkijoille. Koska Demidov-suvun vaiheille löytyisi varmasti laajempikin lukijakunta, olisi tämän mahtisuvun vaiheita käsittelevälle populaarimmalle yleisesitykselle varmasti kysyntää.

FT MARJA HARMANMAA
HELSINGIN YLIOPISTO

Lähisuhdeväkivallan tihkuvat arvet eilen ja tänään

Satu Lidman: Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus 2015. 391 s. ISBN 978-952-495-369-6.

Dosentti Satu Lidmanin teos väkivaltakulttuurin sukupuolittuneesta perinnöstä ei voisi ilmestyä otollisempaan aikaan. Naisiin kohdistuva väkivalta on globaali ilmiö ja Lidman esittelee tässä erityisesti niin sanotun sukupuolittuneen väkivaltakulttuurin asennehistoriaa juuri naisten näkökulmasta. On ilmeistä, että historiantutkimus voi näin tarjota tärkeän lisän keskusteluun, johon yleensä osallistutaan yhteiskunta- ja oikeustieteestä käsin. Teos voidaan nähdä jatkeena Lidmanin aiempiin tutkimuksiin häpeästä. Hän ei epäröikään tarttua haasteellisiin kysymyksiin, jotka ovat piinaavan ajankohtaisia samalla kun niillä on syvät, historialliset juuret. Feministisessä nä-

kökulmassaan Lidman seuraa etenkin historioitsija Judith M. Bennetin ajatuksia historian roolista yhteiskunnassa.

Viime vuoden lopulla vietimme Valoa, ei väkivaltaa -tapahtumaa (25.11.), joka huomioi naisiin kohdistuvan väkivallan alati voimakkaana esiintyvänä ilmiönä. Lidmanin teos pureutuu kipeästi juuri näihin ajankohtaisiin väkivallan muotoihin ja niiden historiallisiin taustoihin. Kirjan ensimmäinen osa käsittelee lähinnä avioliitossa tapahtuvaa väkivaltaa ja kysymyksiä parisuhteen tasa-arvoisuudesta. Aluksi tutkija esittelee kirjan avainkäsitteitä, mikä on erityisen kiitollista jatkolukemista ajatellen. Asennehistorian avulla hän pyrkii avamaan väkivaltaan liittyviä ajattelumalleja, näkemyksiä ja struktuureja sekä kokemuksia ja niiden muotoja kautta historian. Aihe on laaja, mutta tutkija selvittää selkeästi niin sanotun lähisuhdeväkivallan eri muotoja: henkisiä, ruumiillisia, taloudellisia ja seksuaalisia. Kyse on patriarkalisesta kontrollista ja sen eri ilmentymismuodoista. Lidman nostaa kautta teoksen esille erinäisiä historiallisia tapauksia esimodernilta ajalta rinnakkain tuorempien tapahtumien kanssa paljastaen sekä ilmiön jatkumoa että poikkeuksia ja muutoksia. Lidman pureutuu myös siihen, millaisia asenteita, odotuksia ja käsityksiä liittyy miehen rooliin 'perheen päänä', sekä vastaavasti mitä sisältyy naisten ja tyttöjen, veljien rooleihin. Käy ilmi, että kontrollin eri muodot koskevat valitettavasti jokaista perheenjäsentä. Lisäksi perinteiden jatkumo painaa omalla voimallaan koko kokonaisuutta. Häpeän ja syyllisyyden rakenteet ovat patriarkalisen väkivaltakulttuurin sitkeitä jäänteitä. Voiko niihin vaikuttaa? Lidman toteaa, että asenteet muuttuvat hitaasti, mutta väkivaltakulttuurin murrukseen on voitu vaikuttaa jo tähän mennessä julkisten rangais-
tusten poistamisella, tasa-arvon

idean yleistymisellä, seksuaalisen moninaisuuden suvaitsemisella sekä väkivallan paheksumista lisäämällä.

Lidmanin teoksen ajankohtaisuus tulee esille myös kirjan toisessa osassa, joka käsittelee sukupuolittunutta väkivaltaa suhteessa käsityksiin perheen ja suvun kunnias-
ta. Aivan äskettäin pari afrikkalaista valtiota on kampanjoinut (muun muassa Egypti) rajoittaakseen naisten genitaalien leikkaamista, mutta kampanjoiden tarvekin jo kertoo, miten laajasta ja edelleen ajankohtaisesta ilmiöstä on todella kysymys. On hyvin kiinnostavaa ja tärkeää, että Lidman nostaa esille, ettei tämäkään väkivallan muoto liity johonkin tiettyyn uskontokuntaan, vaan laajojen alueiden erinäisiin kulttuureihin ja niiden jatkeisiin globaalissa maailmassa.

Mitä yhteistä genitaalien leikkaamisella ja naisiin kohdistuvan perheväkivallan muodoilla on? Kyse on laajalti kunniaan liittyvästä väkivallasta yleensä, ja erityisesti naisiin kohdistuvista asenteista, odotuksista ja rajoituksista. Oikeusvaltioiden luominen oli eräs tärkeä kulmakivi, joka alkoi takamaan naisten oikeuksia rinnakkain naisasialiikkeen kanssa. Individualismin nousu oli myös eräs ilmiö, joka edesauttoi asennemuutoksia: naisiin kohdistuva väkivalta ei enää koskenut suvun ja tai miesten häpeää. Tosin asia ei ole yksinkertainen, koska monesti väkivalta siirtyi eri muodoissaan julkisesta tilasta niin sanotusti neljän seinän sisälle, missä se valitettavan kipeästi yhä lymyilee. Nykyään keskustelu liitetään voimakkaasti laajemmin ihmisoikeuskysymyksiin kuin vielä 1970-luvulla, Lidman toteaa.

Kautta teoksen Lidman ottaa rohkeasti kantaa siihen, miksi hän tätä tutkimusta tekee. Historia on poliittista eikä Lidman kätke, että hän haluaa taistella yksilöiden oikeuksien puolesta. Niin monokulttuurisuuden eräänä vasteena on edelleen sukupuolit-

tunut väkivalta, mikä näkyy surullisissa vuosittaisissa tilastoissa. On selvää, että Lidmanin esittelemissä tapauksissa väkivallan käyttäjä on *päättänyt käyttää väkivaltaa*; kulttuuri ei ennalta lukitse väkivallantekoa yksilön ainoaksi vaihtoehdoksi.

Lidman on koonnut teoksen loppuun haasteita lukijalle, mistä haluan esittää erityisen kiitoksen: Pohdintatehtävissä on kymmenen kysymystä meille. Onko esimerkiksi väkivalta koskaan oikeutettua, millaiset asiat ovat herättäneet lukijassa epäilyn parisuhdeväkivallasta, miten aiheesta voisi keskustella koululuokassa? Teos onkin tärkeää ja ajankohtaista luettavaa ihan jokaiselle, mutta erityisesti väkivaltaa kohdanneille sekä väkivallan eri muotojen ennaltaehkäisemisen ja siitä toipumisen kanssa työskenteleville ammattilaisille. Kirja puolustaa koulutusta, asennemuutosta ja valoa – ei väkivaltaa.

FT, TIETOKIRJAILIJA EVA AHL-WARIS
HELSINKI

Marie Hackmanin kulutusvalinnat

Ulla Ijäs: Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa. Turun yliopiston julkaisuja C 402. Scripta Lingua Fennica Edita, Turku 2015. 255 s. ISBN 978-951-29-6052-1.

Ulla Ijäsken väitöstutkimus viipurilaisen kauppahuoneen omistajattaren Marie Hackmanin kulutus-
tottumuksista ja niiden motiiveista on lähtökohdiltaan mielenkiintoinen. Tutkimuksen kohteena on

vuonna 1776 Viipurin kuvernementissa eli Venäjän keisarikuntaan kuuluneessa Vanhassa Suomessa syntynyt Marie Laube, avioituttuaan Hackman, joka Suomen historiassa tunnetaan kautta aikain yhtenä taitavimmista naispuolisista liikkeenjohtajista. Ijäksen väitöstudium viipurilaisen Marie Hackmanin kuluttamisesta on tärkeä lisä suomalaisessa ja pohjoismaisessakin historiantutkimuksessa, koska ainakaan Suomessa varakkaan porvarisnaisen kulutusta ei aikaisemmin ole tutkittu tässä laajuudessa.

Ottamalla tutkimuskohteekseen varakkaan kauppiaanlesken Ijäs on laajentanut tutkimuksen genreä, joka on aiemmin keskittynyt pääasiassa aristokratian kuluttamiseen. Väitöskirjassaan Ijäs kysyy, miten Marie Hackman ilmensi asemaansa ja elämäntapaansa kulutusvalinnoillaan, mitä hän kulutti, miten kuluttaminen muuttui hänen pitkän elämänsä aikana, miksi asemaa ja elämäntapaa oli osoitettava kulutusvalinnoilla ja mitkä olivat kuluttamisen motiivit. Ijäs on myös kiinnostunut siitä, miten kuluttaminen muovasi Marie Hackmanin identiteettiä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on hajaantunut ehkä turhankin laajaksi. Kirjoittaja tukeutuu Thorstein Veblenin käsityksiin aatelin ja porvariston kuluttamisesta ja korostaa niiden jäljittelyhalua, hyvää makua ja muodinmukaisuutta. Veblenin teorioiden lisäksi Ijäs on käyttänyt identiteetin (Stuart Hall) sekä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman (Pierre Bourdieu) käsitteitä. Kirjoittaja hyödyntää myös moderneja sukupuolentutkimuksen teorioita. Etenkin Bourdieun kulttuurisen pääoman käsitteen avulla Ijäs tekee kiintoisia havaintoja niistä tekijöistä, jotka ohjasivat Marie Hackmanin kulutusvalintoja. Kritiikkini kohdistuu nimenomaan siihen, ettei teorioita ole käytetty johdonmukaisesti läpi tutkimuksen.

Väitöskirjan lähdemateriaalin muodostavat Elinkeinoelämän Keskusarkistossa (ELKA) ja Åbo Akademin kirjastossa säilytettävät Hackmanin kauppahuoneen tilit, kirjekopiot, päiväkirjat ynnä muut. Marie Hackmanin kuluttamisen mahdollistivat hänen kauppahuoneestaan saamansa tulot sekä sahojen, laivojen, sikurinviljelyn, köysitehtaan, tervakaupan ja maatalouden voitot. Lähdemateriaali ei suoranaisesti anna vastauksia siihen, miksi Marie Hackmanin oli osoitettava asemaansa ja elämäntapaansa kulutusvalinnoillaan ja mitkä viime kädessä olivat hänen kuluttamisensa motiivit.

Sama koskee myös Ijäksen tapaa tulkita Marie Hackmanin identiteettiä pelkästään hänen kulutusvalintojensa avulla. Koska tutkimuskohde ei juuri kirjoittanut kirjeitä, ei tietävästi lukenut kirjallisuutta eikä ilmeisesti kommentoinut maailmanmenoa yleisemminkin, tuntuu vaikealta vetää Marie Hackmanin identiteettiä koskevia johtopäätöksiä vain huonekalujen, sisustusten, siementilausten, hattujen, koirien, hevosten, vaunujen ja viiniviljojen perusteella.

Talot ja niiden interiöörit sekä sisustamista ja asumista käsittävät luvut muodostavat kiinteän ja johdonmukaisen Marie Hackmanin kuluttamista tarkastelevan kokonaisuuden. Statusmanifestaation, elämäntavan ja lojaaliuden osoittajina huonekalut, valaisimet, kynttilät, matot, tapetit, verhot, pitsit, maalaukset, keisariperheen muotokuvat ja bystit ynnä muut muodostivat kokonaisuuden, jonka kuvakieltä Ijäs kiinnostavasti analysoi.

Kesäinen maaseutuasuminen oli ominaista sekä aatelille että porvaristolle kyseisenä tutkimusajan kohtana. Kirjoittaja osoittaa lähteidensä avulla, kuinka merkittävä kuluttamisen kohde Herttulan kartano, sen puutarha ja puisto olivat Marie Hackmanille. Rakennukset ja hyvin hoidettu ympäristö

olivat samalla hänen henkilökohtaisen valtansa ja elämäntapansa symboli. Kirjoittaja liittää Hackmanin kesänvieton venäläisen aatelin elämänmuotoon huomauttaen kuitenkin kulutuksen mittasuhteiden erosta.

Herttua ei ehkä sittenkään ollut varsinainen kartano vaan kesähuvila, *villa suburbana*, jollaisen omistaminen tai vuokraaminen oli tyyppillistä 1800-luvun porvaristolle. Kulutuksen kohteet olivat kuitenkin samoja kuin aatelilla: rakennusten tyylkkäät julkisivut, aistikkaat interiöörit, salaperäiset näennäisen villit englantilaiset puistot, ansarit, kukkaistutukset, hyötykasvipuutarhat, hevoset, seurakoirat, apinat, riikinkukot ja papukajajat. Marie Hackman jäljitteli läheisyydessä sijainneen Ludvig Heinrich von Nicolayn eleganttia Monrepos'ta puistoineen sekä Fabian ja Natalia Steinheilin Saarelaa.

Marie Hackmanin kotitalouden tavallisin kulutuskohteet olivat ruuat ja juomat, ja niiden käyttö kertoi tietoisista kulutusvalinnoista. Ne heijastivat myös nousevan porvariston elämäntapaa ja sisälsivät trendikuluttamisen piirteitä. Merkittävä osa ruokatarvikkeista ostettiin Pietarista, viinit ja muut juomat sekä tee ja kahvi tulivat etupäässä meritse suoraan Viipuriin, osin salakuljetettuina. Pukeutuminen oli myös keskeinen status- ja trendikuluttamisen ylläpitämisen ja vahvistamisen muoto. Sen sijaan korut olivat selvemmin pääoman sijoituskohteet. Kuluttamista näytettiin erilaisissa sosiaalisissa ja sukupuolittuneissa yksityisissä (kodeissa) tai julkisissa tiloissa (teatteri, tanssiaiset) tapahtuneissa seurustelutilanteissa, joissa tarvittiin kykyä tehdä ero hyvän ja huonon maun välillä.

Ijäs osoittaa tutkimuksessaan, miten Marie Hackmanin kuluttotottumukset muokkasivat hänen elämäntapaansa. Hackman näytti kuluttamisen avulla statutaan suhteessa muihin viipurilaisiin aateli- ja porvarispiireihin ja jäljit-

teli myös pietarilaisia sukulaisiaan ja sikäläisiä porvaristuttaviaan. Kulutustottumuksia ja -valintoja ohjasivat hyvä maku, muodinmukaisuus ja uutuus, ja ne kartuttivat bourdieuläisittäin Marie Hackmanin sosiaalista ja kulttuurista pääomaa.

Kirjoittaja olisi mielestäni saanut tutkimuskohteestaan enemmän irti, jos hän olisi jättänyt aatelliskulttuurin tarkastelun vähemmälle ja keskittynyt 1800-luvun alkupuolen eurooppalaisen porvariston ja porvarillisen julkisuuden problematisointiin esimerkiksi Jürgen Habermasin ja Jürgen Kockan tuotannon avulla. Painopisteen siirto olisi samalla johtanut kirjoittajan luontevasti pohtimaan Itämeren piiriin balttilais-saksalaisen kaupunkiporvariston elämäntapaa Lyypekistä Pietariin ja sijoittamaan Marie Hackmanin nimenomaan tähän hänelle luontevaan identtiseen viitekehukseen ja vertaamaan hänen elämäntapaansa ja kulutustottumuksiaan samantasoisien verrokki-ryhmän kanssa.

DOSENTTI, FT JYRKI PAASKOSKI
HELSINGIN YLIOPISTO
ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Reenpääät, Suomi ja Otava

Juhani Salokannel, Hengen paloa & painettua sanaa. Renqvist-Reenpääät kustantajina 1815–2015. Kustannusosakeyhtiö Otava 2015. 344 s. ISBN 978-951-1-27838-2.

Juhani Salokanteleen *Hengen paloa & painettua sanaa* on taitavasti kirjoitettu kertomus tunnetusta kustantajasuvusta, Renqvisteistä, jotka 1930-luvulla suomensivat nimensä. Suku ja sen jäsenet esitellään kirjojen kustantajina, suoma-

laisten sivistäjinä sekä liike-elämän ja kulttuurimaailman vaikuttajina. Teos ei ole Reenpäiden omistaman Otavan historia, vaikka yhtiön kehitystä valotetaan laajasti omistajasuvun vaiheiden ja näkemysten kautta.

Suvun tarina alkaa Henrik Renqvististä (1789–1866), papista ja herätysliikkeen perustajasta. Hän kustansi uskonnollista kirjallisuutta, enemmän sanaa levittääkseen kuin rahaa ansaitakseen. Julkaisutoiminta oli ”Renqvistin herättäjän työn sivujuonne” (s. 24), Salokannel tiivistää. Kun kiivasluonteinen ja vallanpitäjiä ärsyttänyt mies karkotettiin Svartholman saarivankilaan saarnaajaksi, sinne määrätty muut ihmisparat sitoivat pientä korvausta vastaan kustantajan painoarkkeja kirjoiksi. Osan teksteistä hän oli itse kirjoittanut.

Salokannel kutsuu Henrik Renqvistiä kustantajasuvun kantaisäksi, mutta dynastian perustaja hän ei ollut. Se kunnia kuuluu Alvar Renqvistille (1868–1947), herättäjäpapin pojanpojalle, joka valittiin nuorena tuoreen kustannusliike Otavan toimitusjohtajaksi. Renqvistin oman kertomuksen mukaan hän päätyi tehtävään sattumalta, kun tuttu toimittaja ja kirjailija Kasimir Leino sattui vinkkaamaan avoimesta paikasta kadulla. Renqvist teki piskuisesta Otavasta suurkustantajan ja perheytyksen sekä oli mukana monen muun yhtiön, lehden, järjestön ja oppilaitoksen perustamisessa. Kivikasvoinen ja vakavamielinen mies hoiti kaikkia tehtäviään tarkasti. Kun Otavan varhainen historiankirjoittaja Rafael Koskimies sai aikaan liian pöytäkirjapitoista tekstiä, Renqvist tuotti pojilleen mapillisen muistiinpanoja täydennykseksi.

Alvar Renqvist oli isoisänsä tavoin vakaumuksen mies, mutta hänen uskonsa kohde oli fenomenia ja erityisesti sen nuorsuomalainen haara. Alvar liikkui sa-

moissa piireissä Juhani Ahon, Santeri Ivalon ja Eero Erkon kaltaisten päivälehteläisten kanssa. Syntyneistä verkostoista oli hyötyä liiketoiminnassakin, vaikka niitä ei alun perin sen vuoksi luotukaan.

Alvar oli idealisti ja aatteen mies, mutta ei pilvilinnojen rakentelija. Otava oli ”ylevien tarkoituserien palveluksessa”, mutta sen piti silti ”tuottaa voittoa, jotta jatkuva toiminta kävisi mahdolliseksi” (s. 64), hän opetti otavalaisille vuonna 1915. Samaa periaatetta korostivat Erkotkin Sanoma Oy:ssä sekä muut pitkäikäisiksi osoittautuneiden aatteellisten yritysten johtajat. Alvarin jälkeläiset eivät silti aina onnistuneet ylläpitämään kannattavuutta. 1960-luvulla kustantamo ajautui kriisiin, josta se piti saneerata ulos. Silloinen toimitusjohtaja päätti itse päivänsä.

Henrikillä ja Alvarilla oli runsaasti kirjan otsikossa mainittua hengen paloa. Teosta lukiessa tulee kuitenkin vaikutelma, että liekki ei ole sittemmin loimunnut yhtä voimakkaana. Myöhempiä sukupolvia on usein ohjannut enemmänkin velvollisuudentunto. On tehtävä osansa suvun, perheyhtiön, isänmaan ja kulttuurin puolesta. Alvar Renqvist valitti, että hänen poikiaan kiinnosti enemmän virkaura kuin perhekustantamo. Sinne useimmat heistä silti päätyivät, samoin kuin monet myöhempien sukupolvien jäsenistä. Jotkut lähtivät ovet paukkuen. Tuoreet suvun jäsenten ja muiden avainhenkilöiden poistumiset kuitataan kirjassa nopeasti, syvemmin analysoimatta ja taustoja kertomatta.

Perheyhtiön lisäksi palveltiin isänmaata. Kirjasta (s. 92) löytyy kuva, jossa Alvar Renqvistin viisi poikaa poseeraavat vanhempiensa takana univormuissa vuoden 1918 kansalaissodan jälkimainingeissa. Jatkosodan keskellä huhtikuussa 1943 kuusi Reenpäättä kahdesta sukupolvesta asetti yhteiskuvaan (s. 166). Kolme majuria, yksi lääkin-

tämajuri, yksi luutnantti ja yksi vänrikki, kuvateksi kertoo. Yksi heistä, Heikki Reenpää (1896–1959), johti Valtion tiedoituslaitosta, joka sekä jakoi että pimitti tietoa. Kirjankustantajasta tuli ”sotaa käyvän maan ylin sensori” (s. 114), Salokannel kertoo. Jatkosodan jälkeen samainen Reenpää organisoi syytettyjen puolustusta sotasyllisyysoikeudenkäynnissä. Poika Heikki A. Reenpää (s.1922) toimi lähettinä ja kuljetti vankilaan korrehtureja, alushousuja ja kakkuja. Isänmaallinen maine oli silti välillä vaarassa. Peräti 38 kenraalin kerrotaan marssineen Otavaan loka-kuussa 1963 protestoimaan Paavo Rintalan Sissiluutnantti-kirjan julkaisun johdosta. Ärtymys hälveni pian. Otava oli pohjimmiltaan kansallinen instituutio.

Viime vuosikymmeniä kuvataan Salokannel on voinut hyödyntää laajasti haastatteluja, mutta välillä kuvaus muodostuu turhankin paljon suvun eri jäsenten muistikuvien ja näkemysten esittelyksi. He selostavat lukijalle Otavan historian lisäksi esimerkiksi Sano- man ja WSOY:n 1990-luvun lopulla tapahtuneen fuusion taustoja, uuden suuryhtiön strategiaa sekä Aalto-yliopiston merkitystä. Salokannel kertoo myös Otavan parisen vuotta sitten kootun johtoryhmän olevan ammattitaitoinen ja pätevä. Se voi olla molempia, mutta historioteoksessa olisi ollut parempi odottaa osoittautuvako mainospuhe ja ennakohehkutukset aiheellisiksi vai eivät.

On harmi, että rohkean kirjallisuuden kustantajana usein kunnostautunut yhtiö ei ole teettänyt itsestään hieman rohkeampaa historioteosta. Sellainen olisi tuonut suvun monet todelliset ansiotkin paremmin ja uskottavammin esiin. Jos Alvar Renqvist eläisi, hän olisi saattanut katsoa tarpeelliseksi tuottaa tämänkin teoksen täydennykseksi kasan muistiinpanoja. Juhani Salokannel on silti luonut kiinnostavan teoksen, joka nivoo

yhteen suvun, sen yhtiön ja Suomen tarinan. Otava on muuttanut käsikirjoituksen kauniiksi ja näyttäväksi kirjaksi.

FT, PROFESSORI NIKLAS JENSEN-ERIKSEN
HELSINGIN YLIOPISTO

Kosola puhujana

Aarni Virtanen: ”Toimikaa, älkää odotako”. Vihtori Kosolan puheiden muutokset 1929–1936. Jyväskylä Studies in Humanities 271, Jyväskylän yliopisto 2015. 412 s. ISBN 978-951-39-6396-5.

Olen usein valittanut, kuinka maailmansotien välisen ajan kuva viinoutuu, kun tutkijat, mediasta puhumattakaan, kiinnostuvat vain sen ääri-ilmiöistä. Sen sijaan harva on kiinnittänyt huomiota siihen rauhallisena pysyneeseen noin 80 prosenttiin, joka todellisuudessa piti valtaa. Suomalaisten selkäytimessä on ajan suomalaisesta porvarista vain Pohjantähden Rautajärvi ja nuori Salpakari.

Toisaalta ääriilikkeiden tutkimus on ollut kätevä kanava tutkimukselliseen vertailuun. Lapuan liikettä on tarkasteltu varoittavana esimerkkinä ja sitä ja sen seuraajaa IKL:ää on pidetty suomalaisen fasismin esimerkeinä. Ne ovat olleet Suomen panos suuren, traagisen merkityksen saaneen eurooppalaisen ilmiön todellisuudesta, eikä tämän tutkimuksen kysyntä tunnu loppuvan. Koska ääriilikkeisiin liittyy ajallisen etäisyyden kasvaessa yhä myyttisempiä näkemyksiä ja niitä käsitellään myös hyvin värityneissä ei-akateemisissa esityksissä, uusia näkökulmia aihepiiriin avaavat tutkimukset puoltavat ilman muuta paikkaansa. Uusille yrittäjille on toki myös

eduksi, etteivät he joudu lähtemään tutkimukselliseen umpihankeeseen, vaan taustalla on leegio kotimaisia tutkijoita: Lauri Hyvämäki, Toivo Nygård, Mikko Uola, Juha Siltala, Martti Ahti, Tapio Huttula, Esa Ruuskanen, Reijo Perälä, Lasse Kangas, Mika Siironen, Jussi Niinistö. Monet muutkin ovat vähintään sivunneet ilmiötä. Sitä paitsi Vihtori Kosolalla on rosoineen yhä paikkansa pohjalaisessa perinteessä omana 1930-luvun häjynään, eräänlaisena poliittisena rannanjärvenä.

Aarni Virtasen valitsema näkökulma keskittyy Vihtori Kosolan puheisiin, eikä tavoitteena ole ollut kirjoittaa Kosolan elämäkertaa tai muuten seurata laajemmin hänen toimintaansa. Näkökulma on tuore ja puolustaa paikkaansa. Virtanen onnistuu antamaan uutta tutkimusperinteelle, jonka voisi olettaa olleen jo varsin kattava.

Tekijä on ollut erittäin perusteellinen etsiessään lähteitä ja työhönsä liittyvää aiempaa kirjallisuutta, mukaan lukien kansainvälistä tutkimusta. En ole koskaan nähnyt missään historia-alan väitöskirjassa näin pitkää kirjallisuusluetteloa. Tekijää on syytä kiittää myös siitä, että hän puristaa aineistonsa tunnistamaan lähes kaiken mahdollisen: kirjallisuus ei ole ollut koriste, vaan sitä käytetään hyväksi analyysien tekemiseen. Ne puolestaan ovat perusteltuja ja vakuuttavia.

Toteutusta voi silti myös osin kritisoida. Käsitteille valittu käsitteellis-temaattinen pohja on toki legitiimi: Virtanen erittelee puheista merkittävimmät teemat ja käy ne yksitellen läpi. Niitä ovat Kosola Lapuan liikkeessä ja IKL:ssä, Lapuan liikkeen ja IKL:n aatteelliset kontekstit, puheiden vaikutuskohdet, poliittiset ja aatteelliset viholliset sekä Kosolan vaatimat ratkaisut. Alaluvut rakentuvat Kosolan käyttämien argumenttien ja kohteiden pohjalta. Kun historiassa kuitenkin on kyse tapahtumista ja prosesseista, ja kun kohteen ase-

massa ja toiminnan reunaehdoissa tapahtuu niin selkeitä muutoksia kuin Kosolan tapauksessa – talonpoikaismarssin keulakuvasta vanhiin ja puoluejohtajasta poliittiseen ostrakismokseen – tämä ilman muuta vaikutti kaikkeen mahdolliseen Kosolan puheissa. Tekijä on itsekin havainnut Kosolan puheissa jopa kuusi erilaista vaihetta, joten on sääli, ettei tätä kehityskaarta ole otettu jäsentelyn pohjaksi ja tarkasteltu valittuja teemoja näiden periodien sisällä. Nyt tekijä joutuu jatkuviin toistoihin, ja lukija törmää jokaisessa pää- ja alaluvussa samaan tarinaan. Hankaluus korostuu, kun monet alaluvut ovat kovin pitkiä.

Sen sijaan detaljivirheitä löytyy tuskin lainkaan, eikä etenkään tutkimuksen fokuksen avainasioista. Hiukan särähtää sivujen 226–228 tulkinta, jossa katsotaan Kosolan puheen edustaneen ainakin siinä tapauksessa eräänlaista viidakon lakia, kaikkien taistelua kaikkia vastaan. Oman näkemyksensä mukaan Lapuan liike ja Kosola kuitenkin tavoittelivat harmoniaa, niin nurinkuriselta kuin se nyt voi kuulostaa muiltuttajien ollessa kyseessä. Heidän mielessään oli 1800-luvun ja 1900-luvun alun konservatiivinen velvollisuusetiikka, jossa jokainen oli ymmärtänyt oman paikkansa ja tehtävänsä ja oli siten yhteisen kokonaisuuden osanen. Tämä nostalginen haavekuva maailmasta (jota ei sellaisenaan koskaan ollut ollut) asetettiin ihanteeksi uuden ajan ”mekaanista tasa-arvoa” vastaan. Se oli tavoite, joka oli saavutettava taistelun kautta, koska ”pienet poliitikot” olivat turmelleet isänmaan asiat.

Kaikissa pääasioissa Virtanen kuitenkin onnistuu toteuttamaan tutkimustehtävänsä. Tuloksena on arvokas lisä Vihtori Kosolan, Lapuan liikkeen ja IKL:n tuntemukseen uudesta näkökulmasta – etenkin siitä, millaisiin omiin arvoihin ja viholliskuviin retoriikka ra-

kentui ja kuinka vivahteikas esimerkiksi kuva suomalaisesta työväestöstä oli. Ikuisuuskysymykseen ”oliko Kosola fasisti vai ei” Virtanen ei pyri vastaamaan, mikä on tässä fokuksessa oikea ratkaisu.

Ja ehkä Kosolakin oli joissain asioissa oikeassa. Hänhän totesi vuonna 1935: ”Ne (Lapuanliikkeen ja IKL:n historiat) ovat kerran historiankirjoittajiemme mielenkiintoisia aiheita, ehkäpä tohtorinväitöskirja-aiheita.” Ehkä loppujen lopuksi toisessakin lausahduksessaan: ”Turha puhe on perikadon siemen.”

PROFESSORI VESA VARES
TURUN YLIOPISTO

Ampuen, suksien ja sotien

William D. Frank: Everyone to Skis! Skiing in Russia and the Rise of Soviet Biathlon. Northern Illinois University Press 2013. 396 s. ISBN 978-0-87580-476-7.

Valko-Venäjän Minskissä kampahtiin ampumahiihdon maailmanmestaruuksista talvella 1974. Kun Juhani Suutarinen oli voittanut molemmat henkilökohtaiset matkat, isäntämaa Neuvostoliiton miehillä ei yksinkertaisesti ollut varaa hävitä viestikisää Suomelle – koitosta, jossa YYA-sopimuksella kesytetty Suomi haki urheilullista ylötettä aggressiivisesta naapuristaan.

Tähän tapaan argumentoi amerikkalainen William Frank kirjassaan *Everyone to Skis!* jonka nimi on lainattu neuvostopropagandasta. Monografia kartoittaa hiihtoharrastuksen vaiheita Venäjällä ja Neuvostoliitossa, joskin pääpaino on *biatlonissa*, kivääriin kanssa

hiihtämisessä, jota Suomessa kutsutaan kansanomaisesti ampumahiihdoksi.

Urheilulajina ampumahiihto on melko tuore, vaikka suksilla liikku-neita pyssymiehiä lienee tunnettu läpi historian. Venäjällä moderni hiihtourheilu kehittyi armeijan kylkiäisenä 1800-luvulla, käytännössä suuriruhtinaskunnassa, jonne perustettiin suksijoukkoja ja jossa myös järjestettiin sotilaiden hiihtovaelluksia. Kun Frank kuvailee Venäjän heräämistä ase selässä hiihtämiseen, hän ei erikseen korosta sitä ironiaa, että kyse oli nimenomaan suomalaisten sotilaiden kouluttamisesta. Toisaalta hän tähdentää hiihtoliikunnan olevan arktisten seutujen yhteistä perintöä.

Venäjän sisällissodassa hiihtävien joukkojen rooli oli vielä marginaalinen, toisin kuin Suomessa kapinatalvena 1918. Ei ihme, että Neuvosto-Venäjän ensimmäinen suksiturho oli Suomessa syntynyt Toivo Antikainen, jonka johtamien suomalaisbolševikkien Kiimasjärven-retki teki lopun Itä-Karjalan kansannoususta. Tammikuun 1922 yllätysiskun muistelu sai neuvostokirjallisuudessa suorastaan myyttiset mittasuhteet; punaupseeri Antikaisen suksenjäljissä järjestettiin hiihtoretkeä ja kilpailujakin vuosikymmenten pituudelta. Ehkä hänelle voitaisiin viimein suoda sivuosa suomalaisen hiihdon historiassa?

Kiimasjärven kommandoretkestä tehtiin myös elokuva, *Za sovjetskiju rodina* (1937), mutta kyseistä propagandateosta – jota levitettiin Amerikassa nimellä *Ski Battalion* – Frank ei tunne. Se on harmi, sillä vain joitakin vuosia ennen talvisotaa valmistunut näytelmäelokuva esittää lumipukuiset bolševikit jylhien korpien laulavina sankareina, jotka ohimennen nujertavat lukumäärältään ylivoimaiset suomalaiset. (Elokuvaa tehtäessä Antikainen virui suomalaisessa vankeudessa.)

Kun fiktiosta tuli totta eli Neuvostoliitto iski Suomeen, puna-ar-

meijalla oli tunnettuja vaikeuksia pysyä suksilla pystyssä. Talvisotaan kiinnittyvässä luvussa Frank referoi neuvostolehtiä ja analysoi asteittain kasvanutta hämmennystä suomalaisten hiihtotaidon edessä. Stalinia ei sentään saatu tarttumaan sauvoihin, mutta ulkoministeri Molotov poseerasi *Pravdan* etusivulla sukset jalassa, millä ei enää ollut merkitystä talven 1940 taistelujen kannalta. Sen sodan opetuksista kuitenkin sikisi suunnaton kampanja hiihtotaidon puolesta, neuvostoisänmaallinen kampanja, jonka tuloksia puna-armeija pääsi hyödyntämään Saksaa vastaan.

Tuolla kaikella ei vain ole suoraa yhteyttä pysyä kädessä tapahtuvaan suksiturheiluun. Meidän tuntemamme ampumahiihdon historia alkaa 1950-luvulta, joten sitä edeltävä osuus kirjassa – lähes puolet leipätekstistä – on tavallaan pohjustusta. Tekijän likimain ensyklopedinen ja valtaosin luotettava ote aihepiiriin kattaa niin asut, välineet, valmennuksen kuin voitelunkin. Opimme, että naparetkeilijät nostattivat innostusta myös Venäjällä, luemme naisten kilpahiihdoista Neuvosto-Venäjällä ja tutustumme varhaisiin kansanhiihtoihin, joiden osanottajamääristä ja suosioista ei valitettavasti ole tarkkoja tietoja.

Parhaimmillaan sivuladut tukevat tutkimuksen keskeistä teesiä, joka on kaikessa lyhykäisyydessään seuraava: ampumahiihto oli ihailuin ja tärkein urheilumuoto Neuvostoliitossa. Sitä suosivat Kremlin toverit, siihen tykäsivät työtätekevät massat ja sen siunauksia levitti valtiojohtoinen mediakin. Ampumahiihdon asema venäläisten ”kansallisomaisuutena” on laajalti tunnustettu 2000-luvullakin, kuten muuan kirjassa siteerattu jälkikommunistisen ajan tarkkailija lausaa.

Epäilemättä ampumahiihdolla oli militaristisen juonteensa vuoksi tietty yhteys virallisten tahojen yl-

läpitämään sosialistiseen isänmaallisuuteen. William Frank ei silti onnistu tarjoamaan kylliksi todistusaineistoa, jonka varassa voisi hänen muotoiluun lainaten ja tarkkuusammunnan” yhdistelmän olleen Neuvostoliitossa ”kansallinen pakkomielle”. Niemenomaan vertaileva todistusaineisto kirjasta puuttuu. Frank perustelee ajatustaan ”pakkomielleestä” ladunvarsileisön määrällä, vaikka maallikkokin oivaltanee, että metsään mahtuu ratkaisevasti enemmän kansaa kuin aidattuun miljööseen kuten stadionille tai jääkiekkohalliin. Aikaisemmassa tutkimuksessa on paneuduttu jääkiekon korosteiseen rooliin neuvostourheilulajien perheessä, mutta niitä pohdintoja Frank ei lainkaan noteeraa.

Vuoden 1974 eli Minskin MM-kisojen jälkeen kertonta hajoaa urheilijoiden lääkehuollon – kuten epohormonin ja anabolisten steroidien – journalistiseen reposteluun. Moralisoiva lähestymistapa sopii heikosti tutkimukselliseen kontekstiin. Frankin mukaan lähinnä itäblokin urheilijat turvautuivat lääketieteellisiin apukeinoihin, ja mikä vielä merkillisempää, siinä yhteydessä vedotaan tämän arvion laatijan artikkeliin, joka ei syyllistä yhtään hiihtäjää eikä hiihtomaata (teoksessa *Winter Sport and Outdoor Life*, 2011). Frank ei näköjään ole perillä esimerkiksi niin sanotun veritankkauksen pohjoismaisesta, 1960-luvulle ajoittuvasta varhaishistoriasta.

Missä määrin Suomen ja Neuvostoliiton ampumahiihtotaistot sitten miellettiin kylmän sodan jatkeeksi? Kun Frank esittää, että 1970- ja 1980-lukujen ”legendarisissa” kilpailuissa olisi otettu yhteen talvisodan hengessä, kyse taitaa jälleen olla rohkeanpuoleisesta, joskin suomalaisittain kiehtovasta tulkinnasta. Hänen lähteensä eivät tuollaista oletusta tue. Tai ehkä selaista henkeä oli pinnalla Neuvos-

toliitossa: Minskin viestikoituksen voitti isäntämaa, kun kuriton yleisö käytännössä pysäytti Heikki Ikolan etenemisen. ”Sinä päivänä pelkäsin henkeni puolesta”, ankkurina hiihtänyt Ikola muisteli.

YTT, HISTORIAN JATKO-OPISKELIJA
ERKKI VETTENIEMI
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Dokumentti- elokuva modernia Suomea kuvittelemassa

Jari Sedergren & Ilkka Kippola: Dokumentin utopiat. Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1944–1989. SKS 2015. 680 s. ISBN 978-952-222-400-2.

Jari Sedergrenin ja Ilkka Kippolan massiivinen tutkimus *Dokumentin utopiat: Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1944–1989* kartoittaa aiemmin vain vähän käsiteltyä aluetta, suomalaisen lyhyt- ja dokumenttielokuvan menneisyyttä. Elokuvatutkimuksen hierarkiassa lyhytelokuvat ovat jääneet marginaaliin, kun huomio on keskittynyt erityisesti pitkien näytelmäelokuvien historiaan. Varsinkin Suomessa akateeminen elokuvahistorian tutkimus on ollut pieni ja kohtalaisen uusi alue, joten kiinnostusta tai resursseja ei ole juuri riittänyt näytelmäelokuvien ulkopuolelle. Kari Uusitalon pioneerikartoitusten jälkeen varhaisimpia akateemisia tutkimuksia oli Joachim Mickwitzin väitöskirja sotien välisen ajan dokumenttielokuvista *Folkbildning, företag, propaganda: Den finska icke-fiktiva filmen på det fält där nationellt*

symbolgods skapades under melankrigstiden (1995). Tämän jälkeen on ilmestynyt vain muutamia dokumentti- ja lyhytelokuvaa tarkastelevia tutkimuksia, Kaarina Kipion musiikkiin keskittyvä *Kulutuksen sävel: Suomalaisen mainoselokuvan musiikki 1950-luvulta 1970-luvulle* (2005), Minna Lammin *Ett' varttuisi Suomenmaa: Suomalaisen kasvattaminen kultusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuvissa 1920–1969* (2006) sekä Sedergrenin ja Kippolan dokumentti- ja lyhytelokuvan alkuaikoja kartoittava *Dokumentin ytimessä: Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1904–1944* (2009). Siten Sedergrenin ja Kippolan viime vuonna ilmestynyt, 1900-luvun loppupuolen kehitystä tarkasteleva teos onkin laajuudessaan tervetullut lisä suomalaisen elokuvan historiaa käsittelevään kirjallisuuteen.

Teoksen punaisena lankana on ymmärrys lyhyt- ja dokumenttielokuvista suomalaisten utopioiden ilmentäjinä, siitä juontuu kirjan nimi. Sedergren ja Kippola tulkitsevat näitä elokuvia osana Suomen jälleenrakennuksen ja modernisaation prosessia, elokuvien avulla on kuvitettu ja kuviteltu parempaa yhteiskuntaa, joko tallentamalla kansakunnan ”saavutuksia” tai pyrkimällä kuvallisen kriittin kautta muutoksiin. Vaikka kirjoittajat tuovat hyvin esiin, ettei utopioista suinkaan oltu yksimielisiä, päinvastoin jotkut utopiat osallistuivat aktiivisesti oman aikansa poliittiseen kiistelyyn, kirjan pääväite antaa lyhyt- ja dokumenttielokuville hyvin idealistisen roolin yhteiskunnassa. Ne nähdään toiveiden ja tulevaisuuden tekemisen välineinä. Sinänsä väite on perusteltu. Kirjan lukuisat yksityiskohtaiset esimerkit kuvaavat, kuinka uutiskatsaukset, valistuselokuvat, matkailufilmit tai 1970-luvun ”taisteleva dokumentti” kuvittivat nousevan Suomen edistystarinaa tai pyrkivät radikaaleihin muutok-

siin. Esiin nousee kuitenkin kysymys, mitä muita rooleja lyhyt- ja dokumenttielokuvilla ehkä oli yhteiskunnassa: perinteiden ylläpitäjänä, sosiaalisena liimana, journalismina, kauppatavarana? Kaikkiin näihin tehtäviin viitataan kirjassa, mutta utopianäkökulma työntää ne sivuun. Vallitseva pääväite haastaakin tulevaa tutkimusta lyhyt- ja dokumenttielokuvien yhteiskunnallisten merkitysten yksityiskohtaisempaan analyysiin.

Jos utopia onkin perusteltu tutkintakehyks lyhyt- ja dokumenttielokuvien 1900-luvun loppupuolen historiaan, Sedergrenin ja Kippolan käyttämä dokumenttikulttuurin käsite ei ole yhtä selkeä lähtökohta tutkimukselle. Kirjoittajat määrittävät työnsä dokumenttikulttuurin tarkasteluksi, mutta eivät kerro, mitä se tarkoittaa. Käsitteenä dokumenttikulttuuri vaikuttaisi viittaavan kaikenlaisen dokumentaariseen ilmaisuun ja esittämiseen, tai vähintäänkin dokumenttielokuvien tuotannon, sisältöjen, levittämisen, esittämisen, vastaanoton sekä dokumenttielokuvaan liittyvän toiminnan ja keskustelun tarkastelua. Vaikka kirjassa käsitelläänkin näitä dokumenttikulttuurin osa-alueita, se ei tarkastele systemaattisesti kaikkia niitä, mikä olisikin ollut laajuudessaan mahdoton työ. Sen sijaan kirja keskittyy dokumentti- ja lyhytelokuvien lajityyppeihin, sisältöihin ja tekijöihin. Kirjoittajat kritisoivat aiempaa suhtautumista lyhytelokuvaan, jossa ne nähtiin anonyymien tekijöiden tuottamana kuvamateriaalina, ja tekijät ja heidän teoksensa nostetaan näkyvästi esiin.

Tämä painopiste määrittää kirjan rakennetta. Pääluvut etenevät kronologian ja elokuvien lajityyppien mukaan, mutta lukujen sisältö etenee pääosin elokuvien sisältöjen, yksittäisten elokuvien ja tekijöiden mukaan. Laajin osa kirjasta käsittelee niin kutsutun veronalennuskauden (1933–1964)

tyypillisiä lajityyppejä: jälleenrakennuskauden katsauksia ja poliittisia elokuvia, olympiaelokuvia, uutiskatsauksia, valistusfilmejä, kansatieteellistä elokuvaa, teollisuus- ja mainoselokuvia. Suomalaisen lyhytelokuvatuotannon perusta ja kasvun taie oli vuonna 1933 voimaan tullut lyhytelokuvien veronalennusjärjestelmä. Elokuvateatterien pääelokuvan pääsylipusta maksetusta leimaverosta sai viiden prosentin alennuksen, jos ennen pääelokuvaa esitettiin Suomessa valmistettu ”tiede-, opetus- tai taidefilmi” tai maan elinkeinoelämää kuvaava filmi. Lyhyet tiede- ja opetuselokuvat olivat verovapaita ja myöhemmin verovapaiksi tulivat vielä uutisfilmit. Elokuvien verotusta muutettiin ajoittain myös veronalennuskaudella, mutta pääperiaate, lyhytelokuvien tuottama alennus, takasi elokuvateattereiden kiinnostuksen lyhytelokuvien esittämiseen 1960-luvun puoliväliin asti.

Lainsäädännön määrittämät lajityypit kattoivat laajan kirjon erilaisia elokuvia. Tämän runsauden kuvaaminen kokonaisvaltaisesti ja yhtenäisesti ei ole helppo tehtävä. Koska kirjan tekijät ovat halunneet lajityyppien lisäksi tuoda esiin yksittäisiä elokuvia ja niiden tekijöitä, johtaa se usein näiden listaamiseen ja keskeisimpinä pidettyjen elokuvien sisältöjen kuvailuun sekä historiallisen kontekstin pikaiseen hahmottamiseen. Listamaisuudesta ja kuvailun runsaudesta huolimatta lajityyppien moninaisuuden kuvaaminen on kirjan tämän osion ehdoton ansio erityisesti historian tutkimukselle. Se osoittaa, millaisen visuaalisen lähdeaineiston aarreaitta lyhyt- ja dokumenttielokuvat ovat 1900-luvun historian tutkijoille. Lisäksi kirjan parhaimmat osiot, kuten jälleenrakennuskauden poliittisten elokuvien esittely sekä valistuselokuvia ja matkailuelokuvia käsittelevät luvut, muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, joka sitoo elokuvat kiehtovas-

ti ajankohdan poliittisiin vääntöihin tai moraaliseen ja ideologiseen eetokseen.

Kirjan näkökulma hieman muuttuu, kun käsittelyssä siirrytään 1960-luvun muutosten aikaan. Aiemmissä luvuissa elokuvien sisältöä tarkasteltiin ajankohdan yhteiskunnallista kontekstia vasten, sen sijaan kirjan loppuluvuissa painottuu elokuvakulttuurin näkökulma, eli elokuvalliset vaikutukset ja elokuvakulttuurin sisällä käyty keskustelu. Näkökulma jäntevöittää käsittelyä, ja loppuosio antaa hyvän kokonaiskuvan siitä, miten veronalennusjärjestelmän päätyminen, elokuvateollisuuden alasajo ja valtiontukijärjestelmien synty, televisio sekä elokuva- ja poliittinen radikalismi muuttivat lyhyt- ja dokumenttielokuvia. Osiossa myös keskeiset tekijät ja heidän päätyönsä koutoutuvat johdonmukaisesti tähän uudelleenmuotoutuvaan elokuva- ja televisiokulttuurin kontekstiin.

Tarkempi toimitustyö olisi hyödyttänyt kirjaa. Nyt tekstiin on jäänyt muutamia lyöntivirheitä, ja ajallista hahmotusta olisi helpottanut, jos elokuvan nimen yhteydessä olisi säännönmukaisesti ilmoitettu myös tuotanto- tai ensi-ilta-vuosi, kuten yleensä on tapana. Kirjoittajien persoonallisen metaforista ilmaistyyliä olisi voinut hiukan hillitä. Tyylilä saattaa heijastaa aikalaiselokuvien retorista ilmettä tai kirjoittajien lempeän ironista asennetta joihinkin elokuviin, mutta se tekee tekstistä raskaslukuista ja paikka paikoin jopa epäselvää. Samoin editointi olisi voinut auttaa tiivistämään tekstiä, jossa on nyt ikävän paljon toistoa ja jonkin verran rönsyilyä. Karsimisen varaa olisi ollut esimerkiksi neuvostoliittolaisen dokumenttielokuvan esittelystä tai hypypäyksestä fiktiivisiin iskelmäelokuviin. Rakennejako, joka perustuu sekä kronologiaan, lajityyppeihin että tekijöihin, on väistämättä hankala hallita, mutta ylimääräinen toimituskierros olisi

voinut jäntevöittää tekstiä, ja samalla se olisi tehnyt kirjasta helpommin käytettävän lähdeteoksen. Silti, jo tällaisenaan, kirja on yleiskatsauksena antoisa lähtökohta lyhytelokuvien historian yksityiskohtaisemmille analyyseille ja jatkotutkimuksille.

YTT ANNELI LEHTISALO
TAMPEREEN YLIOPISTO

Italian väkivallan vuodet

Anton Monti: Punaiset prikaatit. Italian väkivallan vuodet 1970–1988. Into Kustannus 2015. 184 s. ISBN 978-952-264-450-3.

Vasemmistoterrorismi länsimaissa 1970–80-luvuilla ei ole kuulunut suomalaisen tietokirjallisuuden suosikkiaiheisiin. Siinä missä viimeisen kymmenen vuoden aikana on monissa Euroopan maissa eletty joskus nostalgiankin sävyjä saanutta uuden kiinnostuksen aikaa Saksan punaisen armeijakunnan kaltaisiin ryhmiin, Suomessa ei ole ollut nähtävillä merkkejä vastavasta. Ainoa mieleen tuleva aihepiiriä käsittelevä kirja on Katriina Lehdon väitöskirjatutkimukseen perustuva *Ulrike Meinhof: Lähempänä totuutta ei todellisuutta*, joka julkaistiin vuonna 2007. Tähän mielenkiinnon vähäisyyteen on ainakin yksi ilmeinen syy: Suomessa 1960-luvun protestiliikkeen jälkimainingit olivat huomattavan rauhallisia, ja siksi aikakauden poliittinen väkivalta ei ole ollut osa kansallista historiaa.

Anton Montilla on herkkuiset lähtökohdat kirjansa kirjoittamiseen. Kuten hän kirjan alussa kertoo, hänen ja Italiassa 1970- ja

1980-luvulla toimineen Punaisten prikaatien tiet ovat kohdanneet useaan otteeseen. Kirjasta kuvastuukin kirjoittajan vahva mielenkiinto ja perehtyneisyys liikkeen toimintaan. Ryhmien toimintamallit ja jäseniä tunteneet henkilöt ovat kirjoittaneet useita paljon huomiota saaneita kirjoja. Tunnetuin näistä lienee Stefan Austin 1980-luvun puolivälissä julkaistu järkäle *Der Baader-Meinhof Komplex*, joka on toiminut vuonna 2008 julkaistun elokuvankin pohjana.

Monti maalaa kirjassaan yksityiskohtaista kuvaa Punaisten prikaatien historiasta. Ryhmä oli yksi monista noina vuosikymmeninä toimineista militanteista ryhmistä Italiassa. Monet muista ryhmistä tulevat nekin esille kirjan sivuilla. Italian niin sanottujen lyijyn vuosien poliittisen väkivallan mittakaava voi olla monelle suomalaiselle lukijalle yllätys. Vuosien 1969–1982 aikana on arvioitu tapahtuneen noin 9 000 terrori-iskua. Väkivallasta eivät olleet vastuussa vain äärivasemmistolaiset ryhmät, vaan maassa toimi myös useita äärioikeistolaisia terroritekoja tehneitä ryhmittymiä.

Punaiset prikaatit on äärivasemmistolaisista järjestöistä tunnetuin, mikä johtunee siitä, että se oli paitisi pitkäikäisimpiä ryhmittymiä myös vastuussa useista erityisen paljon huomiota saaneista iskuista. Näistä ylivoimaisesti dramaattisoin on entisen pääministerin Aldo Moron sieppaus vuonna 1978, jonka käsittelyyn on kirjassa varattu yksi kokonainen luku.

Kirjasta hahmottuu hyvin myös Punaisten prikaatien toiminnan mittasuhteet. Siinä missä eurooppalaiset äärivasemmistolaiset ”kaupunkisissiryhmät” olivat varsin vaatimattoman kokoisia verrattuna esimerkiksi Latinalaisen Amerikan sissiliikkeisiin, Punaisten prikaatien toiminnan mittakaava oli kuitenkin aivan toista luokkaa kuin esimerkiksi Saksan punaisen armeijakunnan. Oikeudessa on tuo-

mittu yhteensä 900 ihmistä osallistumisesta Punaisten prikaatien toimintaan. Näiden lisäksi tulevat vielä ne, joita ei ole koskaan tuomittu heidän osallisuudestaan. Lisäksi oli arviolta useita tuhansia niin kutsuttuja irregulaareja eli henkilöitä, jotka tukivat järjestöä mutta eivät olleet sen jäseniä.

Montin kirja on sivumäärältään varsin lyhyt, mutta hän onnistuu silti käymään läpi Punaisten prikaatien toimintaa hyvin seikkaperäisesti. Kerronnan kautta lukijalle hahmottuu aseellisen taistelun todellisuutta päivittäisellä tasolla. Synkstä aiheestaan huolimatta kirjassa on hersyviä yksityiskohtia ja ajoittain seikkailukertomuksen makua. Esimerkiksi Moron kaappausta ja ryhmän purjehdusmatkaa aseiden hakuun Lähi-itään avataan tarkasti, samoin jäsenten välisiä konflikteja. Selviääpä sivuilta jotain keskeisten henkilöiden keittiöbravoureistakin ja tavoista viihdyttää itseään tylsien junamatkojen aikana. Sivulla seikkailee myös Italian äärivasemmiston omalaatuinen voimahahmo Giangiacomo Feltrinelli. Erityisesti Punaisten prikaatien aseistus näyttää lukeutuvan Montin mielenkiinnon kohteisiin, koska kirjassa käydään huomiota herättävän tarkasti läpi ryhmän käytössä ollutta aseistusta ja sen toimivuutta.

Vaikka Montin kerronta on yksityiskohtaista, lukija löytää silti itsensä toistuvasti toivomasta, että hän olisi kirjoittanut vielä enemmän. Punaisten prikaatien historiassa olisi ollut aineksia huomattavasti 173 sivua pidempäänkin kirjaan. Tämä toivomus juontuu pit-

kähti siitä, että kerronta on monin paikoin tuskastuttavan ekonomista ja suurin osa tilasta menee faktojen läpikäyntiin. Paljon vähemmälle huomiolle jää Punaisten prikaatien ajatusmaailman ja laajemmin historiallisen kontekstin avaaminen. Kirjan aiheena on toki Punaisten prikaatit, mutta sen alaotsikko ”Italian väkivallan vuodet 1970–1988” luo odotuksia vahvemmasta taustoituksesta.

Montilla olisi varmasti ollut rahkeita paljon syvällisemmän analyysin ja näkemyksen esittämiseen. Taustalla piilevästä, mutta kunnolla avaamatta jäävästä näkemyksellisyydestä löytyy häivähdyksiä pitkien kirjaa. Kirjan alussa hän luonnehtii Italian tapahtumia matalan intensiteetin sodaksi ja väittää, että aikakauden tapahtumia ymmärtääkseen ne on nähtävä sodan logiikan kautta. Hän myös viittaa siihen, miten samat yhteiskunnalliset muutokset tuhosivat lopulta sekä Punaisten prikaatit että sen viholliset. Loppupuolella kirjaa käsitellään lyhyesti myös ryhmän ideologiaa juuria sekä ryhmästä esitettyjä salaliittoteorioita. Kaikkien näiden käsittely jää kuitenkin harmittavan niukaksi.

Montin kirja on suositeltavaa luettavaa Italian lyijyn vuosista kiinnostuneille. Kirjan käsittelytapa tekee kuitenkin osittain hankalaksi määritellä, mille kohdeyleisölle se on ensisijassa kirjoitettu. Kyseessä ei ole varsinaisesti tutkimus, koska Monti ei ole laittanut tekstiinsä alaviitteitä tai muuten indikoinut, mihin hänen tietonsa niin yleisellä kuin yksityiskohtaisella tasolla perustuvat. Kirjan lopussa on kyllä

kirjallisuusluettelo, jossa on listattuna etupäässä italiankielistä kirjallisuutta. Kirjoittaessa on kuitenkin todennäköisesti hyödynnetty myös muuta materiaalia. Koska Monti ilmaisee tavanneensa Punaisten prikaateja lähellä olleita ihmisiä, se perustunee osaksi myös hänen omiin havaintoihinsa. Lähdeviitteiden puute tuskastuttaa tutkijaa, mutta toisaalta ei epäkirjoittaja kirjaansa tutkimusraportiksi väittääkään.

Tyylilajiltaan Montin kirja on ennen kaikkea tietokirja, joka lienee ajateltu myös laajemman yleisön luettavaksi. Tässä kohtaa aiheen yksityiskohtainen, mutta samalla hyvin ekonominen esitystapa yhdessä niukan taustoituksen kanssa voi osoittautua haasteeksi. Italian lyijyn vuosia tunteva pysyy hyvin perässä, mutta miten mahtaa olla sellaisen lukijan laita, jolle 1960–1980-lukujen Italia on tähän asti ollut suuri tuntematon.

Myös terrorismin vastaisesta toiminnasta kiinnostunut löytää kirjasta kiinnostavia havaintoja. Vaikka poliittisen väkivallan intensiteetti oli Italiassa eurooppalaisittain huomattava, väkivaltaisuuksien päättymisestä on kiittäminen paljon muitakin seikkoja kuin valtiovallan väkivaltaisia vastatoimia. Taustalla vaikuttivat merkittävästi valtiovallan lupaus lyhyemmistä tuomioista vapaaehtoisesti antautuneille ja aseellisten ryhmien sisäiset jännitteet.

VTT, TUTKIMUSJOHTAJA LEENA MALKKI
HELSINGIN YLIOPISTO